ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ
ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ
ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

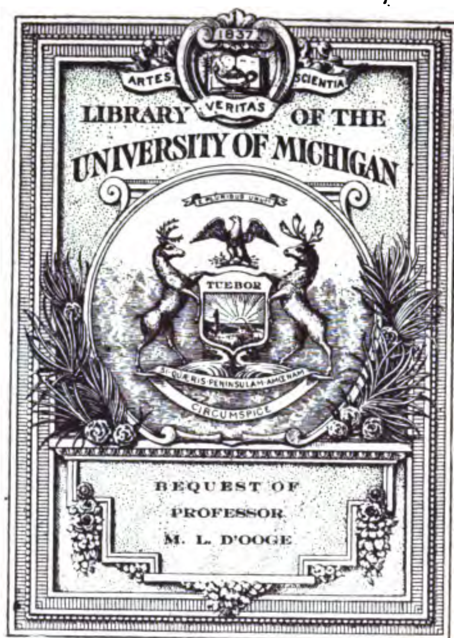

ΑΡΙΘΜΟΣ 71

1905

ΙΑΣ

ΩΝ

Δ.
Μ ... **ΚΗΣ**
Α
Γ

(Διατ ... *ὑπὸ*

Σχ ... κώσεων
ἠθικὴ ... ώκεται
διὰ τ ... νάκων,
εἰκόνων, ... ουσείου
καὶ Παιδαγωγικῆς Βιβλιοθήκης, ἔτι δὲ διὰ παντὸς ἄλλου μέσου, τὸ ὁποῖον ἤθελε κριθῆ πρόσφορον ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου.

—Τὸν Σύλλογον διοικεῖ ἐννεαμελὲς Συμβούλιον, ἀνανεούμενον κατὰ διετίαν ὡς πρὸς τὸ ἓν τρίτον τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἐξερχομένων διὰ κληρώσεως.

—Οἱ ἑταῖροι, προτεινόμενοι ὑπὸ ἑνὸς τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου καὶ γενόμενοι δεκτοί, συνεισφέρουσιν ἐτησίως ἀνὰ δρ. 20, λαμβάνουσι δὲ ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῶν μηνιαίων δημοσιευμάτων τοῦ Συλλόγου. Διαρκεῖς ἑταῖροι θεωροῦνται οἱ καταβάλλοντες ἐφ' ἅπαξ δραχμὰς 300 τοὐλάχιστον, ἀναγράφονται δὲ εὐεργέται οἱ προσφέροντες δραχμὰς 600 τοὐλάχιστον. Τὸ Συμβούλιον δύναται νὰ ὀνομάσῃ διαρκεῖς ἑταίρους, τιμῆς ἕνεκεν, καὶ τοὺς παρασχόντας ἐξαιρετικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Σύλλογον

—Τὰ ἀποτελοῦντα τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Μουσεῖον καὶ τὴν Παιδαγωγικὴν Βιβλιοθήκην θεωροῦνται ἀναπαλλοτρίωτα, πλὴν τῶν διπλῶν, ὧν ἐπιτρέπεται ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ ἡ ἐκποίησις τῇ ἐγκρίσει τοῦ Συμβουλίου. Ἐν περιπτώσει δὲ διαλύσεως τοῦ Συλλόγου, τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Μουσεῖον, ἡ Παιδαγωγικὴ Βιβλιοθ ... τοῦ περιέρχονται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Ἐ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ἕκαστον βιβλίον τοῦ Συλλόγου τιμᾶται λεπτὰ 40 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην καὶ 40 ἑκατοστὰ τοῦ χρ. φράγκου διὰ τὸ ἐξωτερικόν. Τὰ ταχυδρομικὰ ἐπιβαρύνουν τὸν Σύλλογον.

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβουν τὴν σειρὰν τοῦ ἔτους, ἀποτελουμένην ἐκ 12 βιβλίων, δύνανται νὰ ἐγγραφοῦν συνδρομηταί, προπληρώνοντες ὡς ἐτησίαν συνδρομὴν δραχμὰς 4 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην καὶ φρ. χρ. 4 διὰ τὸ Ἐξωτερικόν. Αἱ ἐτήσιαι συνδρομαὶ ἀρχίζουν πάντοτε ἀπὸ τὸν μῆνα Ἰανουάριον, οἱ δὲ ἐγγραφόμενοι κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους λαμβάνουν καὶ τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους προεκδοθέντα βιβλία. Αἱ συνδρομαὶ ἀποστέλλονται πρὸς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου, εἰς Ἀθήνας ὁδὸς Ἀκαδημίας 42, ἢ προπληρώνονται εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὁριζομένους ἀντιπροσώπους. Αἴτησις πρὸς ἐγγραφὴν συνδρομῆς, μὴ συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἀναλόγου ἀντιτίμου, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν.

Οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δύνανται νὰ καταβάλλουν τὰς συνδρομὰς αὐτῶν εἰς τοὺς κατὰ τόπους ταμίας τοῦ Κράτους ἢ τὰ ὑποκαταστήματα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης

Πλὴν τούτων τὸν Σύλλογον ἀντιπροσωπεύουν:

Εἰς Βόλον ὁ κ. Κ. Παρασκευόπουλος βιβλιοπώλης, εἰς Ζάκυνθον ὁ κ. Σ. Μπαγώμης βιβλ., εἰς Κέρκυραν ὁ κ. Σ. Γουλῆς καὶ ὁ κ. Ν. Ἰωαννίδης βιβλ., εἰς Λάρισσαν ὁ κ. Θ Μακρῆς βιβλ., εἰς Πάτρας ὁ κ. Χρ. Βαριαντζᾶς βιβλ., εἰς Πύργον ὁ κ. Μ. Τερζόπουλος βιβλ., εἰς Σῦρον ὁ κ. Α. Κυριαζόπουλος βιβλ., εἰς Τρίκκαλα ὁ κ. Μ. Σπυρᾶκος βιβλ., εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ κ. Δ. Βενετοκλῆς διευθ. τοῦ Ἀβερωφείου. εἰς Ἡράκλειον Κρήτης ὁ κ. Ἀλικιώτης βιβλ., εἰς Κάϊρον ὁ κ. Κ. Εὐαγγελίδης βιβλ., εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ κ. Α.Κ. Γεράρδος βιβλ., εἰς Λεόβαν ὁ κ. Σ. Μπουντούρης, εἰς Λευκωσίαν Κύπρου ὁ κ.Μ. Βολονάκης Διευθυντὴς τῶν Παγκυπρίων εἰς Μερσίναν ὁ κ. Χρ. Κ. Μαυρομμάτης, εἰς Ὀδησσὸν ὁ κ. Α. Μάλτος καθηγ., εἰς Ρέθυμναν Κρήτης ὁ κ. Ε. Γενεράλης καθηγ., εἰς Τραπεζοῦντα ὁ κ. Ι. Παρχαρίδης.

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ δημοσιεύσουν ἀγγελίας εἰς τὰ λευκὰ ἐσώφυλλα τῶν βιβλίων δύνανται ν' ἀπευθυνθοῦν πρὸς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου.

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

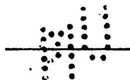
1905

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΡΙΘ. 71 — ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1905

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΡΑΦΤΑΝΗ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.

Prof. M. L. D'Ooge
9-25-1924

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

Γενικὸς χαρακτὴρ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐνδοξοτέρων ἡγεμόνων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α',βασιλεύσας κατὰ τὰ ἔτη 527—565 μ. Χ. Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶνε ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καθήμενοι ἐπὶ θρόνων ἰσχυρῶν καὶ διέποντες τὰς τύχας μεγάλων κρατῶν, ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς τύχης ὄχι μόνον τῶν ἰδίων αὐτῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος.

Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀκριβῶς ὅτε τοῦτο εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μεγίστης ἐξωτερικῆς του δυνάμεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀκμῆς του. Προικισμένος μὲ μεγάλην διάνοιαν καὶ ἰσχυρὰν θέλησιν, προσέτι δὲ μορφωμένος ἄριστα πνευματικῶς καὶ ἐμπνεόμενος ἀπὸ εὐγενῆ φιλοδοξίαν, εἰργάσθη δι' ὅλου τοῦ χρόνου τῆς 38ετοῦς βασιλείας του πρὸς διάπραξιν μεγάλων ἔργων ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Δι' ἐπιτυχῶν πολέμων ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος του ἔκτασιν διπλασίαν τῆς ἐπὶ τῶν προκατόχων του καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ ὁλοκλήρου τῆς χριστιανικῆς δυ-

τικῆς Εὐρώπης ὡς ὑπέρτατος κυρίαρχος. Ἐν εἰρήνῃ ἐπλούτισε καὶ ἐκόσμησε τὸ κράτος διὰ μεγάλων ἔργων ἐπιστήμης καὶ τέχνης. Διὰ συναγωγῆς παλαιοτέρων καὶ ἐκδόσεως νέων νόμων ἀνέπτυξε καὶ ἐστερέωσε τὴν ἐσωτερικὴν εὐνομίαν καὶ εὐημερίαν τοῦ κράτους. Διὰ λαμπρῶν μνημείων ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἄλλας πόλεις καὶ διὰ μεγαλοπρεπῶν χριστιανικῶν ναῶν ἀνύψωσε τὴν χριστιανικὴν καλλιτεχνίαν καὶ δι' αὐτῆς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα· ἐξ ἄλλου δὲ διὰ τῆς οἰκοδομῆς πόλεων, φρουρίων, τειχῶν, ὀχυρωμάτων καὶ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν ἁμαξιτῶν, γεφυρῶν, ὑδραγωγείων, λουτρώνων, ἠγωνίσθη νὰ στερεώσῃ τὴν ἐξωτερικὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εὐημερίαν τῶν ὑπηκόων. Πρὸς τούτοις, προστατεύων τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἤνοιξε καὶ δύο νέας ὁδούς, καὶ ἐνεκαίνισε πηγὰς πλούτου καὶ ἐφευρέσεων βιοτεχνικῶν εἰς τὸ κράτος του. Τέλος διὰ τοῦ ζήλου του ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰργάσθη ἐξ ἑνὸς πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τοῦ κράτους, καὶ ἐξ ἄλλου πρὸς διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως μεταξὺ βαρβάρων λαῶν. Δι' ὅλα ταῦτα ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' κατέλαβε θέσιν περιφανῆ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἐξιστόρησις τοῦ βίου του εἶνε διδακτικωτάτη καὶ ἀξία μελέτης διὰ πάντα Ἕλληνα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς Α' εἶναι ὁ δέκατος πέμπτος τῶν ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου βασιλευσάντων αὐτοκρατόρων, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῷ 527 μ.Χ. ἤτοι 197 ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ

190 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ὁ οἶκός του δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν ἀρχαίαν ἀριστοκρατικὴν καταγωγήν. Ἦτο μὲν ἀνεψιὸς αὐτοκράτορος· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος, Ἰουστῖνος Α', βασιλεύσας ἀπὸ 518 μέχρι 527 μ.Χ., ἦτο ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ οἴκου ἀναδειχθεὶς καὶ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀνελθών. Ἐπὶ δὲ τοῦ προκατόχου του αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' ἦτο ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς σωματοφυλακῆς, καὶ κατήγετο ἐξ ἀφανῶν γονέων ἔχων πατρίδα τὴν Μακεδονικὴν πόλιν Ταυρήσιον (τὴν ὕστερον καὶ νῦν Ἀχρίδα). Ἐκεῖ ἐγεννήθη καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς τῷ 483 μ. Χ. Τὴν νεανικήν του ἡλικίαν διῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ θείου του.

Ἐκεῖ δὲ καὶ ἐξεπαιδεύθη μὲ ἐπιμέλειαν σπουδάσας κατὰ βάθος τὴν νομικήν, προσέτι δὲ καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν καὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικήν. Ἠσκήθη δὲ συγχρόνως εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ ἤδη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ θείου του προήχθη εἰς τοῦ στρατηγοῦ τὸ ἀξίωμα. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου ὁ Ἰουστινιανός, ἤδη τέλειος ἀνήρ, κατέλαβε σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα Πατρικίου καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἕνεκα δὲ τῆς παιδεύσεώς του, τῆς ἄλλης πνευματικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς στενωτάτης συγγενείας πρὸς τὸν ἄκληρον αὐτοκράτορα, ὄχι μόνον ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα συμβούλου, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν αὐτὸς διηύθυνε τὰ τοῦ κράτους, θεωρούμενος ὡς διάδοχος τοῦ θείου του. Οὕτως ἐπὶ τῆς ἐννεαετοῦς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου

Α' (518—527) ὁ Ἰουστινιανὸς ἠσκήθη καὶ παρεσκευάσθη προσηκόντως εἰς τὸ μέγα ἔργον τοῦ Κυβερνήτου τῆς τότε ἔτι ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας. Καὶ ναὶ μὲν δὲν ὑπῆρχε νόμος καθιστῶν τὸν θρόνον κληρονομικὸν εἰς οἱονδήποτε οἶκον αὐτοκρατορικόν, οὔτε κατ' ἔθος, ἤτοι νόμον ἄγραφον, ἦτο καθιερωμένον τὸ σύστημα τῆς κληρονομικῆς ἀρχῆς· ἀλλ' ὅμως ὁσάκις ὁ βασιλεύων εἶχεν υἱοὺς ἢ ἄλλους στενοὺς συγγενεῖς ἀξίους τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς, οἱ τοιοῦτοι ἐθεωροῦντο ὡς φυσικοὶ δικαιοῦχοι τοῦ θρόνου καὶ ὄχι σπανίως ἀνήρχοντο εἰς αὐτόν. Τοῦτο συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν τῷ 527. Τέσσαρας μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ θείου του, κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου, προσελήφθη ὡς συμβασιλεύς, διὰ νὰ καταλάβῃ ἀσφαλέστερον τὴν ἀρχὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστίνου. Ἔλαβε δὲ καὶ τὴν τιμητικὴν προσηγορίαν ***Αὔγουστος*** (τὸ ὁποῖον σημαίνει κυρίως *Σεβαστὸς* καὶ εἶνε ἀνάλογον τοῦ σημερινοῦ τίτλου μεγαλειότατος). Τὸν αὔγουστον δὲ μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀποθανόντος τοῦ Ἰουστίνου, ἔγεινε βασιλεὺς μονοκράτωρ.

Οὕτως ἀπὸ τοῦ 527 π.Χ. ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου ἡγεμονικοῦ, ἤρχει δὲ νὰ ἔχῃ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἄρχειν διὰ νὰ κατασταθῇ βασιλεὺς μεγαλεπήβολος καὶ μεγαλουργός.

Ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο τότε ὁ λαμπρότατος τῆς Οἰκουμένης καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν καὶ λάμψιν. Ἐσωτερικῶς, τὸ κράτος ἐκεῖνο ἦτο τὸ πλέον πολιτισμένον τοῦ κόσμου καὶ τὸ πλέον εὐνομούμενον.

Διεφύλαττεν ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης καὶ ὅλας τὰς παραδόσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν δύο μεγαλητέρων λαῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων. Ἐξουσίαζε τὰς λαμπροτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας χώρας τῶν τότε γνωστῶν τριῶν ἠπείρων· εἶχε τὴν τελειοτέραν βιομηχανίαν καὶ τὰς ἐμπορικωτέρας πόλεις τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ συνέπειαν τὰς φύσει πλουσιωτάτας πηγὰς τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ πλούτου. Κωνσταντινούπολις, Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Δαμασκός, Βηρυτός, Ἔφεσος, Σμύρνη, Καισάρεια, Ἀδριανούπολις, Θεσσαλονίκη, ἐν μέρει καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι, ἦσαν μεγαλοπόλεις καὶ κέντρα ζωηρᾶς πνευματικῆς καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως. Ἦτο δὲ προσέτι ἑστία καὶ κέντρον τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, τῆς ἐκκλησίας καὶ πάσης θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ἐξωτερικῶς δὲ τὸ κράτος τοῦτο ἦτο τὸ μέγιστον, κατὰ τὴν ἔκτασιν, ἰσχυρὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἔνδοξον διὰ τὸ παρελθόν του καὶ σεβαστὸν εἰς τοὺς ξένους λαοὺς καὶ μάλιστα τοὺς χριστιανικούς. Εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν ὑπῆρχε τότε κανὲν κράτος δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς αὐτό, τοὐναντίον δὲ ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη, καὶ μάλιστα ὅσον μέρος αὐτῆς τότε εἶχε προσέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἦτο τρόπον τινὰ ἄμεσον ἢ ἔμμεσον, πολιτικὸν ἢ ἠθικὸν ἐξάρτημα τοῦ κράτους ἐκείνου.

Ἐν Εὐρώπῃ περιελάμβανε τότε κυρίως τὰς ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ Εὐξείνου ἐκτει-

νομένας χώρας (τὴν νῦν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, Βουλγαρίαν, Σερβίαν, Βοσνίαν, Ἑρζεγοβίνην καὶ τὸ βασίλειον τὸ Ἑλληνικόν)· ἀλλὰ καὶ ἄλλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης: Ἰταλία, Ἱσπανία, Γαλλία, Βρεττανία, ὄχι πρὸ πολλοῦ χρόνου, ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν διαδόχων του, ἀνῆκαν εἰς τὸ κράτος. Καὶ ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸν 5 μ.Χ. αἰῶνα κατελήφθησαν ὑπὸ βαρβάρων Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἐθεωροῦντο δικαιώματι κληρονομικαὶ χῶραι τοῦ κράτους, δικαιουμένου νὰ τὰς ὑποτάξῃ εἰς οἱανδήποτε εὐκαιρίαν· τινῶν μάλιστα τῶν χωρῶν τούτων οἱ ἡγεμόνες, ὡς ὁ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Οὐστρογότθων, καὶ ἐπισήμως ἀνεγνώριζαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλων δὲ βαρβάρων οἱ ἄρχοντες, καθὼς τῶν ἐν Γαλλίᾳ Φράγκων, τὸν ἀνεγνώριζαν ὡς προστάτην καὶ ἠθικὸν κυρίαρχον, λαμβάνοντες τιμητικῶς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου, καὶ διοριζόμενοι πατρίκιοι ἐσεμνύνοντο διὰ τὰ ἀξιώματα ταῦτα. Ἡ Βρεττανία, πρῴην ἐπαρχία τοῦ κράτους, εἶχε καταληφθῇ τῷ 449 μ. Χ. ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἰδωλολατρῶν Ἄγγλων, οἱ ὁποῖοι, καθὼς καὶ οἱ τότε εἰδωλολάτραι βάρβαροι Γερμανικοὶ λαοὶ τῆς νῦν Γερμανίας καὶ τῶν Σκανδιναυϊκῶν χωρῶν, οἱ καὶ πρότερον μὴ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους, δὲν εἶχαν σχέσιν πρὸς τὸ κράτος. Τοὐναντίον οἱ βάρβαροι Γερμανικοὶ λαοὶ τῶν σημερινῶν Αὐστριακῶν χώρων καὶ οἱ κατοικοῦντες περὶ τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω Δανούβιον (Γηπίδαι, Λογγοβάρδοι, Ἔρουλοι) ἀνεγνώριζαν ἠθικῶς τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους. Εἰς δὲ τὰς χώρας τὰς ἐκτεινομένας ἀπὸ τοῦ

Δανουβίου καὶ τοῦ Προύθου μέχρι τοῦ Βόλγα καὶ τοῦ Καυκάσου, ἤτοι τὰς νοτίους χώρας τῆς σημερινῆς Εὐρωπαϊκῆς Ῥωσίας, κατῴκουν διάφοροι Σλαυικοὶ καὶ Μογγολικοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτουν συνήθως εἰς τὸν στρατὸν τοῦ κράτους ὡς μισθοφόροι, μεταβαλλόμενοι ἐνίοτε καὶ εἰς ληστρικοὺς ἐπιδρομεῖς. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν Κριμαϊκὴν καὶ τὴν περὶ αὐτὴν χώραν (Βόσπορον) Γότθοι ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ κράτους.

Οὕτως ἐν Εὐρώπῃ τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν Κράτος ἦτο τὸ μόνον ἰσχυρὸν καὶ πολιτισμένον, τὸ πολιτικῶς ἢ ἠθικῶς ἄρχον τῆς ἠπείρου ταύτης.

Ἐν Ἀφρικῇ ἡ Αἴγυπτος μέχρι τοῦ Σουδὰν ἦτο ἐπαρχία τοῦ κράτους. Ἡ Χριστιανικὴ Αἰθιοπία (ἡ Ἀβησσυνία), ἡ συνδεομένη ἠθικῶς πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἔτι στενώτερον συνεδέθη ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθὼς θὰ ἴδωμεν. Ὅλη δὲ ἡ λοιπὴ βόρειος Ἀφρική, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ περιλαμβάνουσα τὰς ἱστορικωτάτας χώρας τῆς ἠπείρου ταύτης, ἡ ἀνήκουσα μέχρι τοῦ 429 μ. Χ. εἰς τὸν αὐτοκράτορα, εἶχε μὲν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου καταληφθῇ ὑπὸ βαρβάρου Γερμανικοῦ λαοῦ, τῶν Βανδήλων, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο ἀκόμη νόμιμος κτῆσις τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ δὲ διατελοῦντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν βαρβάρων Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι κάτοικοι προσεδόκων μετὰ πόθου τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Χριστιανοῦ αὐτοκράτορος.

Εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέσποζεν ὅλων τῶν

χωρῶν, ὅσαι κατέχονται σήμερον ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἤτοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας, Παλαιστίνης, τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τῆς Ἀρμενίας, Μεσοποταμίας, ἤτοι τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας. Καὶ οἱ Σαρακηνοὶ Ἄραβες τῆς βορείου Ἀραβίας, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν εἶχεν ἀκόμη τότε κηρυχθῆ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰσλὰμ (ὁ προφήτης τοῦ Ἰσλὰμ ἐγεννήθη πέντε ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α′), ἀνεγνώριζαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τεταγμένοι ὑπὸ ἡγεμόνας ὑποτελεῖς. Ὡσαύτως οἱ ἄνωθεν τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Καύκασον κατοικοῦντες τὰς σήμερον εἰς τὸ Ῥωσικὸν κράτος ὑποκειμένας χώρας Λαζικὴν καὶ Γεωργίαν, ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος

Οὕτω τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν Κράτος ἦτο τὸ μεγαλείτερον, τὸ ἰσχυρότερον καὶ τὸ λαμπρότερον καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἠπείρους τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολιτισμένων χωρῶν καὶ τῶν τριῶν ἠπείρων.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπῆρχαν τότε καὶ ἄλλα κράτη: Περσία, Ἰνδική, Κίνα, Ἰαπωνία. Ἀλλὰ ἐκ τούτων ἡ μὲν Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία εἰς οὐδεμίαν σχέσιν ἢ συνάφειαν διετέλουν πρὸς τὸν λοιπὸν κόσμον. Ἡ Ἰνδία, ἤτοι τὸ Ἰνδοστάν, ἦτο διῃρημένη εἰς μικρὰ ἔθνη καὶ κράτη. Μόνον τὸ Περσικὸν κράτος τὸ εἰς τὴν Μέσην Ἀσίαν, ὅπερ δὲν ἦτο συνέχεια τοῦ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας γνωστοῦ Περσικοῦ κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν, τοῦ καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ νέον Περσικὸν κράτος, τὸ καλούμενον κράτος τῶν Σασσανιδῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς δυναστείας, τὸ ἱδρυθὲν τῷ 226

μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου υἱοῦ τοῦ Σασσάν, εἶχεν ἱστορικήν τινα καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα καὶ δύναμιν ὑλικὴν καὶ ἠθικήν, δυναμένην ὁπωσδήποτε νὰ ἀντιταχθῇ πρὸς τὸ Ἑλληνικόν· καὶ τοῦτο ἀκριβῶς, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ἠμφισβήτησε πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν τὴν ἐπ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας ἡγεμονίαν.

Ἐκ τῆς οὕτω σκιαγραφηθείσης θέσεως τοῦ κοινῶς καλουμένου Βυζαντινοῦ κράτους ἐν συγκρίσει καὶ ἀπέναντι τῶν ἐθνῶν καὶ χωρῶν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ τοῦ Περσικοῦ κράτους τῆς Ἀσίας, ἐννοεῖται ἐκ τῶν προτέρων ἡ πολιτικὴ ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς μέγαν καὶ μεγαλουργὸν αὐτοκράτορα, ὁποῖος ἦτο ὁ Ἰουστινιανός. Ἀνὴρ βασιλοπρεπής, ἀρχικός, δραστήριος ἔχων ἰσχυρὰν συνείδησιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ μεγάλης του θέσεως, κατείχετο ὑπὸ φιλοδοξίας νὰ φανῇ ἀληθὴς Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ. Οὕτως ἐξήσκει ὑπερτάτην κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν χωρῶν, ὅσαι ὑπήγοντο μὲν πρότερον εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, περιῆλθαν δὲ κατόπιν εἰς βαρβάρους ἡγεμόνας, καὶ ἐν ἀνάγκῃ διὰ τῆς βίας τὰς ὑπέτασσεν εἰς τὴν θέλησίν του ἢ καὶ κατέλυε τὰς ἀρχάς των. Φυσικὸν δὲ ἦτο νὰ φέρεται πρὸς τὸν ὑπερήφανον βασιλέα τῆς Περσίας ὡς ὑπέρτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον, καὶ προκαλούμενος νὰ πολεμῇ πρὸς αὐτὸν ἰσχυρῶς καὶ ἐπιμόνως. Ταῦτα ἐξηγοῦν ἐκ τῶν προτέρων τὰς μεγάλας ἐκστρατείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς μακροχρονίους καὶ ἐπανειλημμένους ἀγῶνας πρὸς τοὺς Πέρσας.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν τοιούτων μεγάλων πολέμων πρὸς τοὺς βαρβάρους τῆς Δύσεως καὶ πρὸς τοὺς Πέρσας, ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχε νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς ἄλλους ἐντὸς τοῦ Κράτους βαρβάρους ἐχθρούς. Τὸ κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡμοίαζε, καθὼς λέγει Γερμανὸς ἱστορικός, πρὸς μεγάλην εὐτυχισμένην νῆσον πολιτισμοῦ περικυκλουμένην ἀπὸ Ὠκεανὸν βαρβαρότητος. Ἀκριβῶς δὲ διότι ἦτο τὸ μόνον μέγα ἄσυλον τοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τοῦτο περιεστοιχίζετο ὑπὸ πολλῶν βαρβάρων λαῶν. Ἡ γεωγραφικὴ θέσις του ἰδίως ἐν Εὐρώπῃ ἦτο τοιαύτη, ὥστε εὐκόλως ὁ βαρβαρικὸς κόσμος περιήρχετο εἰς συνάφειαν πρὸς τὰς κυριωτάτας ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Διότι εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν Καρπαθίων ὀρέων, τοῦ ποταμοῦ Δανουβίου καὶ πρὸς ἀνατολὰς τούτων μέχρι τῶν Οὐραλίων καὶ τοῦ Καυκάσου κατῴκουν πλήθη βαρβάρων εὐκόλως μεταναστεύοντα. Τὰ πλήθη ἐκεῖνα διερχόμενα τὸν Δανούβιον ἐπροχώρουν πρὸς τὸν Αἶμον, διεχύνοντο εἰς τὰς κεντρικωτάτας τοῦ κράτους ἐπαρχίας, Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν, καὶ ἠπείλουν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν πρωτεύουσαν.

Τοὐναντίον εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ κράτος ἐφρουρεῖτο ἐναντίον τοιούτων ἐπιδρομῶν ἀπὸ τοῦ Καυκάσου δι' αὐτῶν τῶν Περσῶν, τῶν ἄλλως πολεμίως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διακειμένων, οἱ ὁποῖοι ἐφρούρουν τὰς Καυκασίας ἢ Κασπίας λεγομένας Πύλας καὶ ἠμπόδιζαν τὴν εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας εἰσβολὴν τῶν πέραν τοῦ Καυκάσου βαρβάρων. Ἐναντίον δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἀσίας βαρβάρων αὐτὸ

τὸ Περσικὸν κράτος ἀπετέλει φραγμὸν ἰσχυρὸν καὶ ἀνυπέρβλητον. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποίαν ἐν Εὐρώπῃ οἱ πέραν τοῦ Δανουβίου βάρβαροι ἠδύναντο νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ κράτος, συνέβησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ πράγματα παράδοξα. Ἐνῷ ὁ πολὺς στρατὸς τοῦ αὐτοκράτορος διεξῆγε μεγάλους πολέμους εἰς Ἀφρικήν, Ἰταλίαν, Ἱσπανίαν καὶ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Περσίας παρὰ τὸν Καύκασον καὶ τὸν Τίγρητα, αἱ κεντρικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους, καὶ αὐτὴ ἐνίοτε ἡ πρωτεύουσα, ἐξετίθεντο εἰς ἐπιδρομὰς βαρβάρων, αἱ ὁποῖαι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ μεγάλαι ληστρικαὶ ἐπιδρομαί.

Θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ στρατὸς συνεκροτεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ βαρβάρων. Πλὴν τῶν ὀλίγων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἰδίως Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων, τὸ μεγαλείτερον μέρος συνίστατο ἀπὸ διαφόρους Γερμανικοὺς λαοὺς καθὼς καὶ ἀπὸ Σλαύους καὶ ἀπὸ Μογγολικὰς ἢ Οὐννικὰς φυλάς. Στρατηγοὶ δὲ καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ἦσαν ὄχι σπανίως βαρβαρικῆς καταγωγῆς: Ἀρμένιοι, Γερμανοί, Οὖννοι, ἀκόμη καὶ Πέρσαι. Ἀλλὰ δὲν δύναταί τις ἕνεκα τούτου νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦτο κατ' οὐσίαν Ἑλληνικόν. Ναὶ μὲν ἐλέγετο ἐπισήμως Ῥωμαϊκόν, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκαλεῖτο Βασιλεὺς Ῥωμαίων· καὶ ὁ λαὸς ἐλέγετο Ῥωμαϊκὸς καὶ οἱ πολῖται, Ἕλληνες κατὰ μέγιστον μέρος τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, ὠνομάζοντο Ῥωμαῖοι. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα *Ῥωμαῖος* εἶχε σημασίαν ἁπλῶς πολιτικήν, διότι τὸ κράτος εἶχε προέλθει πολι-

τικῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου παγκοσμίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ πολῖται ἐκαλοῦντο Ῥωμαῖοι, πρῶτον διότι τὸ ὄνομα τοῦτο πολιτικῶς ἦτο τότε ἐν μεγίστῃ τιμῇ, συνδεόμενον μετὰ τῆς κοσμοκρατορίας τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, δεύτερον, διότι τὸ ὄνομα *Ἕλλην* εἶχε λάβει τότε θρησκευτικὴν σημασίαν καὶ ἐσήμαινε τὸν προσβεύοντα τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἤτοι τὸν ***ἐθνικόν***, τὸν *εἰδωλολάτρην*. Τὸ ὄνομα *Γραικός*, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ δυτικοὶ ἤρχισαν νὰ ὀνομάζουν τοὺς Ἑλληνορρωμαίους τῆς Ἀνατολῆς, ἦτο εἰς σπανίαν χρῆσιν. Σημειωτέον δέ, ὅτι τὸ ὄνομα Ῥωμαῖος, ἔχον πολιτικὸν ἁπλῶς χαρακτῆρα μεταξὺ τῶν ἡμετέρων, οὐδαμῶς ἐσήμαινεν Ἰταλοὺς ἢ Λατίνους· τοὐναντίον, οἱ ἡμέτεροι, ἐνῷ ὠνομάζοντο οἱ ἴδιοι Ῥωμαῖοι, ἐν ἀντιθέσει ἐκάλουν Λατίνους τοὺς Ἰταλοὺς καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς κατοίκους τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν τὸ *Ῥωμαῖος* κατέστη παρ' ἡμῖν ὄνομα ἐθνικὸν καὶ διετήρησε τὴν σημασίαν αὐτὴν εἰς τὰς λαϊκὰς λέξεις, *Ῥωμηός*, *Ῥωμηοσύνη*, *Ῥωμαίϊκο*, καὶ εἰς τὸ ὄνομα Ῥωμαῖος (Οὐρούμ), διὰ τοῦ ὁποίου καὶ οἱ ἐξ Ἀσίας κατακτηταὶ εἰς τὴν ἐπίσημον καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσάν των δηλοῦν τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς τοῦ κράτους, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ Ἰουστινιανός, ἦτο κατὰ μέγα μέρος Ῥωμαϊκός, προήρχετο δηλονότι ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· καὶ ἡ γλῶσσα ἡ ἐπίσημος τοῦ κράτους ἦτο ἐν μέρει Λατινική. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς αὐτὴν

τὴν γλῶσσαν καλεῖ πάτριον, τὴν δὲ Ἑλληνικὴν ἁπλῶς *κοινήν*. Καὶ ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάλει κυρίως τὴν κοινὴν αὐτὴν γλῶσσαν, καὶ τοὺς νόμους του ἐξέδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, καὶ πρὸς τὸν λαὸν καὶ πρὸς τοὺς συμβούλους του τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἔκαμνε χρῆσιν. Ἐγνώριζε βεβαίως τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν ἐλάλει, καὶ ὡς διάδοχος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὠνομάζετο καὶ αὐτὸς Ῥωμαῖος, καθὼς καὶ ὅλος ὁ λαὸς τῆς αὐτοκρατορίας· ὅτι δὲ τὸ ὄνομά του, Ἰουστινιανὸς καθὼς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θείου του Ἰουστίνου ἦσαν Λατινικά, τοῦτο οὐδόλως μαρτυρεῖ περὶ Λατινικῆς καταγωγῆς· διότι τὰ Λατινικὰ καθὼς καὶ τὰ Ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἦσαν τότε συνηθέστατα εἰς τοὺς Ἕλληνας, σπανιώτερα δὲ σχετικῶς ἦσαν τὰ κυρίως Ἑλληνικά.

Ὁπωσδήποτε, τὸ κράτος τὸ καλούμενον ἐπισήμως *Ῥωμαϊκόν*, ὑπὸ δὲ τῶν Λατίνων *Γραικικόν*, εἶχε μὲν πολλοὺς καὶ ποικίλης καταγωγῆς λαοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ κράτους καὶ ἡ πραγματικὴ δύναμίς του ἦτο Ἑλληνική. Ἕλληνες ἦσαν οἱ ἀποτελοῦντες τὸν κυρίως λαόν του, τὸν πολυπληθέστατον δηλονότι καὶ ἄρχοντα λαόν, τὸν συγκεντροῦντα ἐν ἑαυτῷ ὅλον τὸν πνευματικὸν βίον καὶ πολιτισμόν. Ἑλληνικὴ ἦτο ἡ γλῶσσα ἡ λαλουμένη ὑπὸ τῶν κατοίκων, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀλλογενῶν. Ἑλληνικὴ ἦτο ἡ γλῶσσα τῆς οἰκογενείας, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς παιδεύσεως, εἰς δὲ τὰ κυριώτατα καὶ αὐτοῦ τοῦ κράτους· τέλος δὲ Ἑλληνικὴ ἦτο ἡ συνείδησις καὶ ἡ διάνοια τοῦ λαοῦ μεθ' ὅλων τῶν ἠθικῶν πλεονεκτη-

μάτων καὶ μειονεκτημάτων τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλὰ καθὼς συμβαίνει σήμερον εἰς τὸ Ῥωσικὸν καὶ ἰδίως εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κράτος, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο κράτος, κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πολλοὶ ὑπῆρχαν λαοὶ εἰς τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν κυβερνώμενοι ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκπροσωπούμενοι ἰσχυρῶς εἰς τὸν στρατόν, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, ὄχι δὲ σπανίως καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πολιτικὰ καὶ αὐλικὰ ἀξιώματα. Μήπως εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν δὲν ἐκπροσωποῦνται τώρα τόσοι λαοὶ μὴ Ῥῶσοι καὶ μὴ Σλαῦοι ; Μήπως ὁ στρατὸς τοῦ μεγάλου Βρεττανικοῦ κράτους δὲν σύγκειται ἐν μέρει καὶ ἐξ ἀλλοφύλων ; Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ μείζονα ἀναλογίαν ἐπεκράτει τὸ μὴ Ἑλληνικὸν βαρβαρικὸν στοιχεῖον· ἀλλὰ τοῦτο ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ αἰτίαν. Καθ' οὓς χρόνους τὸ ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν κράτος κατεστάθη παγκόσμιον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἦλθεν εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς βαρβάρους, οἱ αὐτοκράτορες συνείθιζαν νὰ συγκροτοῦν τὸν στρατὸν ἐκ παντοίων λαῶν τῶν κατοικούντων τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν. Οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι ἐλέγοντο ὅλοι Ῥωμαῖοι καὶ ἀπέλαυαν ἰσοπολιτείας εἰς τὸ κράτος, πρὸ πάντων δὲ συνεκροτοῦντο οἱ στρατοὶ ἐκ τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἐφαίνοντο ἁρμοδιώτεροι πρὸς τοιαύτην ὑπηρεσίαν. Ἕλληνες καὶ Ἰταλοὶ εἰς μικρὰν ἀναλογίαν ἐξεπροσωποῦντο εἰς τὸν στρατόν, τὸ πλεῖστον ὅμως ἦτο βαρβαρικόν, καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἤρχισε νὰ

θεωρῆται ἐργασία βάναυσος, ἀνήκουσα μᾶλλον εἰς βαρβάρους.

Τὸ κατακόρυφον τῆς βαρβαροκρατίας εἰς τὸν Ἑλληνορρωμαϊκὸν στρατὸν ἀπετέλει ἡ βασιλεία τοῦ Ἀρκαδίου (395 — 410 μ. Χ.). Ἀλλ' ἄνδρες Ἕλληνες σπουδαῖοι κατὰ μικρὸν κατεξανέστησαν κατὰ τοῦ τοιούτου συστήματος καὶ τῆς τοιαύτης παρανοήσεως τῆς ἠθικῆς σημασίας καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ στρατοῦ. Οὕτως ὁ περίφημος λόγιος καὶ φιλόσοφος ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος, ὁ Συνέσιος, εἰς λόγον τὸν ὁποῖον προσεφώνησεν εἰς τὸν Ἀρκάδιον ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατέκρινε σφοδρότατα τὸ τοιοῦτον σύστημα καὶ κατέδειξε τοὺς ἐξ αὐτοῦ κινδύνους, λέγων ὅτι ἔπρεπεν ὄχι εἰς Σκύθας νὰ ἐμπιστεύεται ἡ φρούρησις τοῦ κράτους, ἀλλὰ εἰς τοὺς πολίτας του, τοὺς γεωργούς, τοὺς λογίους, τοὺς βιομηχάνους. «Δέον, ἔλεγε, παρὰ τῆς γεωργίας ἄνδρας αἰτῆσαι μαχητάς, καὶ τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τοῦ φροντιστηρίου καὶ τὸν χειροτέχνην. Τέτακται γὰρ ὥσπερ ἐν οἴκῳ καὶ πολιτείαις ὁμοίως τὸ μὲν ὑπερασπίζον κατὰ τὸ ἄρρεν, τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν ἐστραμμένον τῶν εἴσω κατὰ τὸ θῆλυ· πῶς οὖν ἀνεκτὸν παρ' ἡμῖν ἀλλότριον εἶναι τὸ ἄρρεν ; πῶς δὲ οὐκ αἴσχιον παραχωρῆσαι τὴν εὐανδροτάτην ἀρχὴν ἑτέροις τῆς ἐν πολέμῳ φιλοτιμίας».

Συνέβαινε δὲ τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πρᾶγμα παραδοξότατον καὶ ἀκατανόητον σήμερον. Γότθοι διατελοῦντες εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους ἐπολέμουν κατὰ ὁμοφύλων Γότθων

ἐπιδρομέων. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ Γότθων καὶ ἡ φρουρὰ ἡ ὑπερασπίζουσα τὴν πόλιν συνέκειτο ἀπὸ Γότθους. Ἡ γνώμη τοῦ Συνεσίου καὶ τῶν ὁμοφρόνων δὲν ἐπεκράτησεν εὐθύς, ἀλλ' ἐκαρποφόρησε βαθμηδόν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀρκαδίου, κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἤρχισε κατὰ μικρὸν ὁ στρατὸς νὰ συγκροτῆται καὶ ἐξ Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν Μικρασιατῶν Ἰσαύρων, προσελαμβάνοντο δὲ καὶ πολλοὶ Ἀρμένιοι. Οἱ Μικρασιᾶται αὐτοὶ καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπετέλουν τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ· ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ βάρβαροι λαοὶ ἀπετέλουν τὸ πολυπληθὲς μέρος του καὶ ἐξηκολούθει ἀκόμη τὸ σύστημα τοῦ πολεμεῖν κατὰ βαρβάρων δι' ἄλλων βαρβάρων. Ὁ Ἰουστινιανὸς τοὺς πολέμους εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν διεξῆγε δι' ἄλλων βαρβάρων Γερμανικῶν καὶ Οὐννικῶν λαῶν. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἔτι μᾶλλον ἐξελληνίζετο ὁ στρατός, καὶ ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Ἰουστίνου τοῦ Β', Μαυρικίου, Φωκᾶ, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου ἐξελληνίσθη ἐντελῶς καὶ ἔγεινε στρατὸς ἐθνικός.

Στρατηγοὺς μεγάλους εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν Βελισάριον (Ἑλληνορρωμαῖον), δεύτερον μετὰ τοῦτον τὸν Ναρσῆν (Ἀρμένιον τὸ γένος) τὸν θαλαμηπόλον, ἕτερον Ναρσῆν (Ἀρμένιον καὶ τοῦτον), Ἀράτιον (Ἀρμένιον), Πομπήϊον (Ἑλληνορρωμαῖον), Ἰωάννην τὸν υἱὸν τοῦ Βιταλιανοῦ (Ἑλληνορρωμαῖον, Βαλεριανὸν (Ἑλληνορρωμαῖον), Σίτταν (Ἑλληνορρωμαῖον), Βούζην (Ἑλληνορρωμαῖον), Βέσσαν (Γότθον), Φαρὰς (Γότθον), Σου-

νίκαν (Οὖννον), Δαγισθαῖον (Πέρσην αὐτόμολον πολεμοῦντα κατὰ Περσῶν), καὶ τὸν ὑποτελῆ τοῦ αὐτοκράτορος Ἄραβα Ἀρέθαν ἡγεμόνα μέρους τῆς Πετραίας Ἀραβίας. Πολιτικοὺς δὲ συμβούλους καὶ ὑπουργοὺς εἶχε πολλούς. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν εἶχεν Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης, ἀνὴρ ἀντιληπτικώτατος τῶν τῆς κυβερνήσεως πραγμάτων, ἔχων μεγάλην ἐπιτηδειότητα περὶ τὸ κυβερνᾶν, ἀλλ' ἐστερημένος χρηστότητος, φωραθεὶς πλεονέκτης περὶ τὰ ἴδια καὶ καταχραστὴς τοῦ δημοσίου. Εἶχε δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς περὶ ἑαυτὸν καὶ πλῆθος νομικῶν συμβούλων, ὁ ἐπιφανέσταστος τῶν ὁποίων ἦτο ὁ κουαίστωρ (ἤτοι ὑπουργὸς τρόπον τινὰ τῆς ἀστυνομίας ἢ τῆς δικαιοσύνης) Τριβωνιανός.

Ἄλλο πρόσωπον σπουδαιοτάτην κατέχον θέσιν ἦτο ἡ περίφημος σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ γενομένη βασιλὶς καὶ αὐτοκράτειρα καὶ Αὐγοῦστα προσαγορευομένη Θεοδώρα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει γεννηθεῖσα καὶ ἀνατραφεῖσα ἡ Θεοδώρα, πατέρα εἶχε Κύπριόν τινα, Ἀκάκιον καλούμενον, θηριοκόμον τὸ ἐπάγγελμα. Ὑποστᾶσα πολλὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νεότητος, διὰ τοῦ κάλλους, τῆς χάριτος τῆς σωματικῆς, καὶ διὰ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ πνεύματος κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε πρὸ τοῦ ἀνέλθῃ οὗτος εἰς τὸν θρόνον, τὴν κατέστησε νόμιμον σύζυγόν του, κατόπιν δὲ τὴν συνανύψωσεν ὡς βασιλίδα καὶ Αὐγοῦσταν εἰς τὸν λαμπρότατον θρόνον τοῦ κόσμου, ἔχων αὐτὴν πολύτιμον σύμβουλον καὶ βοηθὸν καὶ εἰς δεινοτάτας ἐνίοτε περιστάσεις.

Πολεμικὰ ἔργα.

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον πολεμικὸν ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγών, ὁ ὁποῖος ἤρχισε τὸ 528 μ. Χ. Βασιλεὺς τῆς Περσίας, ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω οἴκου τῶν Σασσανιδῶν ἦτο ὁ Καβάδης (*Κοβὰδ περσιστί*), βασιλεύων ἀπὸ τοῦ 487 μ. Χ. Τὸ Περσικὸν κράτος τῶν Σασσανιδῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεώς του (226 μ. Χ.) διετέλει εἰς συχνοὺς πολέμους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας· κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ἀπὸ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου πρὸς τοὺς Ἑλληνορρωμαίους αὐτοκράτορας τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Σασσανίδαι καλούμενοι Πέρσαι βασιλεῖς, θεωροῦντες ἑαυτοὺς διαδόχους τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας, τῶν Ἀχαιμενιδῶν, καὶ κληρονόμους τοῦ μεγάλου ἐν Ἀσίᾳ Περσικοῦ κράτους, τοῦ καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ προσθέσουν εἰς τὸ κράτος των ὅλας τὰς ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ Εὐφράτου χώρας. Οἱ πόλεμοι αὐτοὶ ἦσαν συχνότατοι ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς συστάσεως τοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν, ἀλλ' εἶχαν γίνῃ σπανιώτεροι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος, διότι ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου καὶ τὸ Περσικὸν κράτος ὑπέκειτο εἰς πολλὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, αἱ ὁποῖαι ἠμπόδιζαν πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ ἕκτου

μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε περιωρίσθησαν ὁπωσοῦν αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί, ἤρχισαν πάλιν πολεμικαί τινες πράξεις ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ἀλλὰ ταχέως ἔληξαν. Τὸ δὲ 526 μ.Χ., ὅτε ἐβασίλευεν ἀκόμη ὁ Ἰουστῖνος Α', ὁ Καβάδης διὰ πρεσβείας ἔκαμεν εἰς τὸν Ἰουστῖνον πρότασιν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀρκετὰ παράδοξον: Ἐζήτει δηλαδὴ παρ' αὐτοῦ νὰ υἱοθετήση τὸν υἱὸν τοῦ Καβάδου Χοσρόην ἤ, κατ' ἄλλην παράδοσιν, νὰ ἐπιτροπεύση αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γηραιοῦ πατρός.

Τοιαῦται πράξεις δὲν ἦσαν ὅλως ἀσυνήθεις εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δύο κρατῶν. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος, πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν, εἶχε καταστήσει διὰ διαθήκης ἐπίτροπον, ἤτοι προστάτην τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ καὶ διαδόχου του Θεοδοσίου τοῦ Β' τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Ἰσδίγερδον, πιθανῶς διὰ νὰ προλάβη διὰ τοιαύτης πολιτικῆς πᾶσαν ἐκ μέρους τοῦ Ἰσδιγέρδου ἐναντίον τοῦ κράτους ἐπιβουλὴν κατὰ τὴν ἀνηλικότητα τοῦ διαδόχου, ἢ διὰ νὰ ἀσφαλίση τὴν τοῦ Ἰσδιγέρδου σύμπραξιν ἐναντίον τρίτου τινὸς ἐξωτερικοῦ ἢ ἐσωτερικοῦ πολεμίου τοῦ Θεοδοσίου Β'. Εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν, ἐπειδὴ ὁ Καβάδης διάδοχον τῆς ἀρχῆς καθίστα ὄχι τὸν πρωτότοκον, ἀλλὰ τὸν τριτότοκον υἱόν του Χοσρόην, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἠγάπα, ἡ πρότασις περὶ υἱοθεσίας ἢ ἐπιτροπείας δὲν ἐξελήφθη κατ' ἀρχὰς ὡς σχέδιον ἐπίβουλον. Ἀλλ' εἷς τῶν συμβούλων τοῦ Ἰουστίνου, ὁ Πρόκλος, παρέστησε τὴν πρότασιν ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν δημιουργίαν ἀξιώσεων ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ θρόνου, καὶ διὰ τοῦτο ἀπερρίφθη. Τὴν

ἀπόρριψιν ἠκολούθησεν ἡ κήρυξις πολέμου ἐκ μέρους τοῦ Καβάδου.

Ὁ πόλεμος δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει μεγάλας διαστάσεις, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ἰουστῖνος Α' καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁριστικῶς ὁ Ἰουστινιανὸς (527). Ἐπὶ τούτου, μετά τινας ὄχι ἀποτελεσματικὰς μάχας, συγκροτηθείσας κατὰ τὸ 528 ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ παρὰ τὸν Εὐφράτην, ὁ Βελισάριος διορισθεὶς τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀρχιστράτηγος τῶν Ἀνατολικῶν στρατευμάτων ἐνίκησε παρὰ τὴν περίφημον ἐν Μεσοποταμίᾳ πόλιν Νίσιβιν τὸν ἐκ 40 χιλ. ἀνδρῶν συγκείμενον στρατὸν τῶν Περσῶν, ἡγούμενος αὐτὸς 25 χιλιάδων μόνον ἀνδρῶν. Συγχρόνως δὲ ἄλλοι στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπροχώρησαν νικηφόροι εἰς τὴν Περσικὴν Ἀρμενίαν ἢ Περσαρμενίαν (ἡ Ἀρμενία ἀπὸ τοῦ 428 μ. Χ., ἐκλιπόντος τοῦ βασιλικοῦ ἐκεῖ οἴκου, εἶχε διανεμηθῆ εἰρηνικῶς μεταξὺ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κράτους), καὶ ἐκυρίευσαν ὀχυρά τινα φρούρια. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ μὲν διότι οἱ Σαμαρεῖται ἐπανεστάτησαν τότε καὶ ἐζήτουν νὰ συμπράξουν μετὰ τοῦ Καβάδου, τὸ δὲ διότι ὁ Ἄραψ φύλαρχος τῆς Πετραίας Ἀραβίας Ἀλαμύνδωρ ἠπείλει νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Συρίαν. Μοῖρα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἐξ Οὔννων συγκειμένη, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Οὔννου Σουνίκα, ἐνίκησε πάλιν τοὺς Πέρσας· ἀλλ' ἡ μεγάλη παρὰ τὸ Καλλίνικον τὸ 530 συγκροτηθεῖσα μάχη δὲν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν αὐτοκρατορικῶν ὅπλων. Οὐχ ἧττον τὸ ἑπό-

μενον ἔτος 531 συνωμολογήθη «εἰρήνη ἀπέραντος» δηλαδὴ αἰώνιος, ὡς ὠνομάσθη εἰς τὴν συνθήκην, διότι εἰς τὴν Περσίαν ἀπέθανεν ὁ Καβάδης, καὶ ὁ ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον Χοσρόης ἤθελε τὴν εἰρήνην διὰ νὰ στερεώσῃ τὸν θρόνον του.

Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἤθελε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐνέργειάν του πρὸς τὴν Δύσιν, δηλαδὴ πρὸς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Διὰ τῆς «ἀπεράντου εἰρήνης» ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέδιδεν εἰς τοὺς Πέρσας τὰ ἐν Ἀρμενίᾳ κυριευθέντα φρούρια, ἡ δὲ παρὰ τὸν Καύκασον χριστιανικὴ χώρα Ἰβηρία, ἤτοι ἡ Γεωργία, ὑποτελὴς εἰς τὴν Περσίαν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου, ἐπανήρχετο πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἐδίδετο δὲ ἀμνηστία εἰς ὅλους τοὺς Ἴβηρας, ὅσοι κατέφυγαν εἰς τὸ χριστιανικὸν κράτος, καὶ ἐπετρέπετο ἡ ἐλευθέρα εἰς τὴν πατρίδα των ἐπάνοδος. Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἀποκαθίσταντο τὰ πρὸ τοῦ πολέμου ὅρια. Τέλος οἱ Πέρσαι ἀνελάμβαναν κατὰ τὰς παλαιὰς συνθήκας τὴν διὰ στρατοῦ ἰδικοῦ των διαφύλαξιν τῶν στενῶν τοῦ Καυκάσου, διὰ νὰ μὴ εἰσβάλλουν διὰ τούτων εἰς Περσίαν ἢ εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς χώρας βάρβαροι ἐκ τῶν πέραν τοῦ Καυκάσου χωρῶν. Χάριν τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἐλάμβαναν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐφάπαξ 11 χιλιάδας λίτρας χρυσίου (περίπου 12,375,000 δρ. ἀργυρᾶς). Ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης ἐπεκυρώθη τὸ ἑπόμενον ἔτος (532) ὑπὸ τῶν δύο βασιλέων. Καὶ οὕτω μὲν ἔληξε τὸ 532 ὁ τετραετὴς αὐτὸς πόλεμος.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξερράγη εἰς τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν στάσις δεινή. Ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τὰς εἰς τὸ ἱπποδρόμιον ἀντιμαχομένας μερίδας. Οἱ ἱπποδρομικοὶ ἀγῶνες εἶχαν μεταφερθῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐτελοῦντο ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων εἶχαν σχηματισθῆ μερίδες εἰς τοὺς ἱπποδρόμους λαμβάνουσαι τὸ ὄνομα ἐκ τῶν χρωμάτων τῆς στολῆς τῶν ἁρματηλατῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς μίαν ἢ τὴν ἄλλην μερίδα *Πράσινοι, Κυανοῖ, Λευκοί, Ἐρυθροί.* Ἀλλ' ἡ διαίρεσις περιωρίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μόνον εἰς *Πρασίνους* καὶ *Κυανοῦς.* Κατὰ μικρὸν αἱ μερίδες αὐταὶ περιελάμβαναν ὅλους σχεδὸν τοὺς κατοίκους. Μεταξὺ τῶν μερίδων συνέβαιναν πολλάκις ἔριδες αἱματηραὶ λαμβάνουσαι μεγάλας διαστάσεις καὶ ἔχουσαι πολιτικὸν χαρακτῆρα σοβαρόν, καθ'ὅσον αἱ ἀρχαί, καὶ ἐνίοτε αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐδείκνυαν εὔνοιαν εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μερίδα. Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δέ, τὸ 532, ἡ ἔρις ἤρχισε μεταξὺ τῶν δύο μερίδων καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἕνωσιν καὶ τῶν δύο ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος, μεταβληθεῖσα εἰς ἐπανάστασιν ἀντιδυναστικήν. Οἱ στασιασταὶ ἐκηρύχθησαν ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸν καθήρεσαν καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν μέχρι τοῦδε πιστὸν εἰς αὐτὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀναστασίου Ὑπάτιον Α', τὸν ὁποῖον καὶ ἔστεψαν εἰς τὸν ἱππόδρομον.

Ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἦτο δεινή. Πολλὰ μέρη τῆς πόλεως πλησίον τῶν ἀνακτόρων κατεστρέφοντο ὑπὸ

τοῦ πυρὸς τῶν στασιαστῶν. Στρατὸς πολὺς δὲν ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς πόλεως, τοῦ δὲ ὑπάρχοντος στρατοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἤρχισε νὰ κλονίζεται ἡ πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν πίστις. Οὗτος περιωρισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων ἐσκέπτετο περὶ τοῦ πρακτέου μετὰ τῶν συμβούλων, παρασκευάζων πλοῖα διὰ νὰ φύγῃ. Πράγματι δὲ ὅλοι σχεδὸν οἱ περὶ αὐτὸν συνεβούλευαν τὴν φυγήν. Τότε ἔσωσε τὸν αὐτοκράτορα διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τόλμης της ἡ Θεοδώρα. Λαβοῦσα τὸν λόγον εἰς τὸ συμβούλιον, κατέκρινεν ἐντονώτατα τὰς περὶ φυγῆς συμβουλάς. «Τὴν φυγήν, εἶπε, καὶ ἂν μᾶς φέρῃ τὴν σωτηρίαν, θεωρῶ ὀλεθρίαν· ὁ ἄνθρωπος, ἐπρόσθεσεν, ἅπαξ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον· ἀλλ' εἰς τὸν ἀνελθόντα ἅπαξ εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας δὲν εἶναι ἀνεκτὸν νὰ εἶναι φυγάς· μὴ γένοιτο νὰ στερηθῶ τὴν βασιλικήν μου ἁλουργίδα μηδὲ νὰ ζήσω τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς δὲν θὰ μὲ προσφωνῇ ὡς βασιλίδα δέσποιναν! Ἂν θέλῃς, βασιλεῦ, νὰ σώσῃς ἁπλῶς τὴν ζωήν σου, οὐδόλως τοῦτο εἶναι δύσκολον· χρήματα ἔχομεν πολλά· ἐδῶ εἶναι ἡ θάλασσα, ἐδῶ τὰ πλοῖα· σκέψου ὅμως μήπως ἀφοῦ σωθῇς εὕρῃς ὅτι εἶνε προτιμότερος ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης ἀδόξου σωτηρίας· εἰς ἐμὲ ἀρέσκει ὁ παλαιὸς λόγος: ὅτι καλὸν ἐντάφιον εἶνε ἡ βασιλεία».

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐνέπνευσαν θάρρος εἰς ὅλους καὶ ὁ βασιλεὺς μὲ ἀνδρειότερον τὸ φρόνημα ἄφησε πᾶσαν σκέψιν περὶ φυγῆς καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀντισταθῇ· ἀνέ-

θεσε δὲ τὸ ἔργον τῆς ἀμύνης εἰς τὸν στρατηγὸν Βελισάριον, πρὸ ὀλίγου ἐπιστρέψαντα ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Εὐτυχῶς εἶχεν ἔλθει τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν ἐξ Ἐρούλων συγκειμένων ταγμάτων του ὁ στρατηγὸς Μοῦνδος, ὁ πρὸ μικροῦ ἀνδραγαθήσας παρὰ τὸν Δανούβιον ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ὁ Βελισάριος διέταξεν ἔφοδον ἐναντίον τοῦ εἰς τὸν ἱππόδρομον συνηγμένου ἐνόπλου ἀλλ' ἀτάκτου πλήθους. Ἡ τολμηρὰ ἐμφάνισις τοῦ στρατοῦ τοῦ Βελισαρίου, συμπράττοντος καὶ τοῦ Μούνδου, ἔφεραν τὴν ἀταξίαν εἰς τὸ πλῆθος καί, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ἡ μάχη μετεβλήθη μετ' ὀλίγον εἰς σφαγήν. Περισσότεραι τῶν τριάκοντα χιλιάδων ἐφονεύθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην (18 Ἰανουαρίου 532). Ὁ Ὑπάτιος, φέρων ἔτι τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου εἰς τὸν ἱππόδρομον, συνελήφθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πομπηΐου ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, χωρὶς νὰ προσδράμῃ κανεὶς εἰς βοήθειάν των, καὶ παραδοθέντες εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὡς ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας ἐφονεύθησαν καὶ ἐδημεύθη ἡ περιουσία των. Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέδωκεν ἔπειτα εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν συγγενῶν, ὅσοι ἀπεδείχθησαν ἀθῷοι, τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν. Οὕτως ἔληξεν, ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας τοσοῦτον σφοδρῶς ἐτάραξε τὴν βασιλεύουσαν πόλιν καὶ ἐπέφερε τοσαύτας καταστροφὰς ἀνθρώπων καὶ ἀποτεφρώσεις κτιρίων, ἡ στάσις ἐκείνη, ἡ κληθεῖσα στάσις τοῦ

Νίκα, ἐκ τῆς λέξεως *νίκα*, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἡ στασιασταὶ ὡς σύνθημα.

Ἕν ἔτος μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπεχείρησεν ὁ Ἰουστινιανὸς νέον σπουδαῖον ἐξωτερικὸν πόλεμον εἰς Ἀφρικὴν ἐναντίον τῶν Βανδήλων.

Οἱ Βανδῆλοι ἦσαν ἔθνος Γερμανικὸν βάρβαρον. Περὶ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ.Χ. αἰῶνος εἶχαν κατέλθει ἀπὸ τὰ περὶ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν μέρη, ἐπέρασαν τὰς Γερμανικὰς καὶ τὰς Γαλατικὰς χώρας καὶ μετεβησαν εἰς τὴν Ἱσπανίαν· ἐκεῖθεν δὲ τῷ 429 μετέβησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν (διὰ τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ, τοῦ σημερινοῦ Γιβραλτὰρ) καὶ κατέλαβαν ὅλας τὰς ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου ἐκτεινομένας χώρας τῆς βορείου Ἀφρικῆς (τὰς σήμερον καλουμένας Μαρόκκον, Ἀλγέριον, Τύνιδα καὶ Τρίπολιν τῆς Βαρβαρίας). Οἱ βάρβαροι αὐτοί, ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν των Γειζέριχον, φοβερὸν διὰ τὴν βαρβαρότητα, τὴν ὠμότητα καὶ τὴν πανουργίαν του, κατήντησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ μάστιξ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου. Διὰ πειρατικοῦ στόλου ἐλεηλάτουν τὰς παραλίους χώρας τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐκυρίευσαν τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν, καὶ αὐτῆς τῆς Ρώμης ἐπὶ μικρὸν ἔγειναν κύριοι τῷ 453 καὶ διέπραξαν ἀπείρους διαρπαγὰς χρημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἐξανδραποδισμοὺς ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἔπειτα ἀπέλυαν ἀντὶ βαρυτάτων λύτρων. Αἱ φοβεραὶ πειρατικαὶ ἐπιδρομαί των ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῶν δυ-

τικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, καὶ πανταχόθεν ἐκομίζοντο ἄπειρα λάφυρα εἰς τὸ ληστρικόν των κράτος. Οἱ Βανδῆλοι τῶν χρόνων ἐκείνων ἔκαμναν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἰταλοὺς τὰ αὐτὰ καὶ χειρότερα ἀπὸ ὅσα ὑπέφεραν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Μεσογείου ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας τοὺς ἰδίους τόπους τῆς Ἀφρικῆς Βερβέρους πειρατὰς (Τυνησίους καὶ Ἀλγερίνους). Εἰς μάτην ἐπεχείρησάν τινες τῶν αὐτοκρατόρων νὰ τιμωρήσουν τοὺς Βανδήλους καὶ τὸν ἡγεμόνα των καὶ νὰ καταλύσουν τὸ ληστρικὸν ἐκεῖνο κράτος. Οὕτω τὸ 467 μ. Χ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Λέων Α΄ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορος Ἀνθεμίου ἐξέπεμψαν μεγάλην στρατιὰν συγκειμένην ἀπὸ 1100 πλοῖα καὶ 100 χιλ. στρατιωτῶν. Καὶ ὅμως τὴν φοβερὰν αὐτὴν δύναμιν, τὴν ἀπαιτήσασαν δαπάνην 130 χιλ. λιτρῶν χρυσίου ἤτοι 146,255,000 δρ. ἀργυρῶν, κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ ὁ πολυμήχανος καὶ παμπόνηρος Γειζέριχος καταστρέψας διὰ πυρὸς τὸν στόλον. Καὶ ὁ μὲν Γειζέριχος ἀπέθανε τέλος τὸ 474 μ. Χ., ἀλλ᾽ αἱ ληστοπειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Βανδήλων ἐξηκολούθουν καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του. Δὲν περιωρίζοντο δὲ οἱ Βανδῆλοι εἰς τὸ νὰ λυμαίνωνται τὰς Ἰταλικὰς καὶ Ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ᾽ ἐπίεζαν δεινῶς καὶ τοὺς ἐγχωρίους Ῥωμαίους καὶ Ἕλληνας κατοίκους τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ἐξουσίαζαν. Τούτους τοὺς ἐμίσουν καὶ ὡς ὀρθοδόξους, διότι αὐτοὶ ἦσαν χριστιανοὶ Ἀρειανοί, ἐξήγειραν δὲ κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἑλ-

λήνων τοὺς ἀρχαιοτέρους βαρβάρους ἰθαγενεῖς τῆς χώρας, τοὺς Μαυριτανοὺς ἢ Μαυρουσίους καὶ τοὺς Νουμίδας.

Ἡ κατάστασις ἐφάνη ἐπὶ μίαν στιγμὴν βελτιωθεῖσα ὁπωσδήποτε, ὅτε τὸ 523 ἀνῆλθεν εἰς τὸν Βανδηλικὸν θρόνον ὁ ἔγγονος τοῦ Γειζερίχου (τοῦ Ὀνωρίχου υἱός) Ἰλδέριχος, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε τοὺς κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων διωγμούς. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφυλακίσθη τὸ 530, βασιλεύοντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του Γελιμέρου, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ καταδιώκῃ τοὺς ὀρθοδόξους. Τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἔγραψε πρὸς αὐτὸν γράμματα ἐν ἀρχῇ συμβουλευτικά, ἔπειτα δὲ ἀπειλητικά. Ἀφοῦ δὲ ὁ Γελίμερος εἰς μὲν τὸν Ἰουστινιανὸν ἀπήντησε μὲ αὐθάδειαν, κατέστησε δὲ αὐστηροτέραν τὴν φυλακὴν τοῦ Ἰλδερίχου καὶ τῶν φίλων του, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔσπευσε νὰ περατώσῃ τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Βελισάριον ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ νὰ ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ Γελιμέρου πολέμου.

Ὁ Βελισάριος ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ κατέβαλεν ἐκεῖ τὴν στάσιν Νίκα, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῶν Βανδήλων πολέμου. Οἱ σύμβουλοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἰδίως ὁ Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης, ἀπέτρεπαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑπενθυμίζοντες τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπὶ τοῦ Λέοντος τοῦ μεγάλου ἐκστρατείας. Ἀλλ᾽ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέμεινε καὶ παρεσκευάσθη στόλος 600 πλοίων καὶ 30 χι-

λιάδων ἀνδρῶν, στρατιωτῶν ὁμοῦ καὶ ναυτῶν, καὶ 3000 ἵππων. Ὁ στόλος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐν μέσῳ μεγάλης πομπῆς καὶ πανηγύρεως, ἀφοῦ ὁ πατριάρχης Ἐπιφάνιος ἐτέλεσεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν κανονισμένην δέησιν εἰς τὸν Ὕψιστον.

Ὁ στόλος ἔπλευσεν ἀσφαλῶς τὸ μακρὸν μέχρι Σικελίας διάστημα, ἐκ τῆς νήσου δὲ ταύτης παρέλαβαν στρατὸν ἐπικουρικὸν τοῦ Οὐστρογοτθικοῦ κράτους καὶ ἔπλευσαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς θέσιν ἐκλεχθεῖσαν καταλληλότατα ὑπὸ τοῦ Βελισαρίου καὶ ἀπέχουσαν πέντε ἡμερῶν ὁδὸν ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα, τὴν ὁποίαν οἱ Βανδῆλοι εἶχαν καταστήσει πρωτεύουσάν των. Μετὰ μεγάλης στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ στρατηγικῆς ἱκανότητος ὡδήγησεν ὁ Βελισάριος τὸν στρατόν του πρὸς τὴν Καρχηδόνα, φιλανθρωπότατα καὶ ἠπιώτατα φερόμενος πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἐγχωρίους, μὴ εὑρίσκων δὲ κρατερὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Βανδήλων. Οὗτοι ἐνεδρεύοντες περὶ τὴν πρωτεύουσαν προσέβαλαν τὸν στρατὸν τοῦ Βελισαρίου, ἀλλὰ ταχέως κατετροπώθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἡ Καρχηδών, ἡ κατοικουμένη τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ὀρθοδόξων Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων, ἤνοιξε τὰς πύλας της καὶ πανηγυρικῶς ὑπεδέχθη τοὺς νικητὰς ὡς ἐλευθερωτάς. Ὁ Γελίμερος φεύγων ἔδωκε διαταγὰς νὰ φονευθῇ εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ Ἰλδέριχος μετὰ τῶν ὀπαδῶν του, συναθροίσας δὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του καὶ καλέσας τοὺς ἀρχαίους Ἰθαγενεῖς Νουμίδας καὶ

Μαυρουσίους ἐτόλμησε καὶ πάλιν νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Βελισαρίου.

Ἀλλ' ἐκεῖνος μετὰ στρατοῦ ἀριθμητικῶς μικροτέρου προσέβαλε περὶ τὴν πόλιν Βοῦλλαν καὶ διεσκόρπισε τὸν βαρβαρικὸν στρατὸν καὶ ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδον τοῦ Γελιμέρου μὲ ὅλους τοὺς θησαυρούς του. Μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ὅλαι αἱ πόλεις καὶ αἱ χῶραι τοῦ Βανδηλικοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπετάγησαν εἰς τὸν νικητήν, καὶ ὁ πόλεμος ἔληξεν ἐντὸς τριῶν μόνον μηνῶν. Ὁ Γελίμερος κατέφυγεν εἰς τὰς ἀπροσίτους κορυφὰς τῶν ὀρέων τῆς Νουμιδίας (Ἀλγερίου), ἀλλὰ καταβληθεὶς μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ ἀπὸ τὰς κακουχίας παρεδόθη εἰς τὸν Βελισάριον. Ὁ νικηφόρος στρατηγὸς ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐντὸς αὐτῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Γειζερίχου κτισθέντων ἀνακτόρων καὶ κατέλυσεν ὁριστικῶς τὸ Βανδηλικὸν κράτος, ἀφοῦ ὁ Ἰλδέριχος καὶ οἱ συγγενεῖς του εἶχαν φονευθῇ κατὰ διαταγὴν τοῦ Γελιμέρου, καὶ προσήρτησεν εἰς τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ αὐτοκράτορος ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἀποτελούσας αὐτὸ χώρας. Μετὰ ταῦτα ὁ Βελισάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν φέρων τὸν Γελίμερον καὶ τοὺς Γότθους μεγιστᾶνας αἰχμαλώτους, καθὼς καὶ τὰ λάφυρα, ὅσα εἶχαν ἁρπάσει οἱ Βανδῆλοι ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἐφύλατταν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὑπεδέχθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐξ Ἀφρικῆς ἐπιστρέφοντα δαφνοστεφῆ στρατηγὸν καὶ τὸν νικηφόρον στρατόν. Μεγαλοπρεπὴς δὲ ἔγινε κατὰ

τὸ ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν ἔθιμον θρίαμβος. Ὁ Βελισάριος καὶ ὁ στρατὸς μετέβησαν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου ἀνέμενεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὁ θρίαμβος διέφερε τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ νικητὴς δὲν ἐφέρετο ἐπὶ ἅρματος, ἀλλ' ἐβάδιζε πεζός. Παρηκολούθει δὲ τοὺς νικητὰς ὁ Γελίμερος καὶ οἱ Γότθοι αἰχμάλωτοι καὶ ἐκομίζοντο κατὰ τὸ σύνηθες ὅλα τὰ πολύτιμα λάφυρα τοῦ πολέμου: θρόνοι χρυσοῖ καὶ ὀχήματα καὶ πλῆθος πολυτίμων λίθων, ἐπιτραπέζια σκεύη χρυσᾶ, καὶ ἄργυρος καὶ πολλὰ ἔπιπλα βασιλικῶν παλατίων (ὅσα εἶχε λαφυραγωγήσει πρότερον ὁ Γειζερῖχος εἰς Ῥώμην). Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ χριστιανικοῦ τούτου θριάμβου, τὸν ὁποῖον παρηκολούθει ὁ λαὸς μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ψαλτῶν ψαλλόντων ἐπινικίους ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Γελίμερος ἐπανελάμβανε τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ : «Ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα ματαιότης».

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων λαφύρων εἰς τὸν θρίαμβον ἐκεῖνον ἐκομίζοντο καὶ τὰ χρυσᾶ σκεύη τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος. Τὰ βαρύτιμα σκεύη, κοσμήσαντα τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ περὶ τὸ 1000 π.Χ., ἐκομίσθησαν εἰς Βαβυλῶνα τῷ 588 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος,τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων, τοῦ καταστρέψαντος τὸν ναόν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 538 ἐκυριεύθη ἡ Βαβυλὼν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς ἐκ τῆς Βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας ἐπιστρέφοντας Ἰουδαίους καὶ κατετέθησαν εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστά-

σπους ἀνοικοδομηθέντα ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Μετὰ 600 περίπου ἔτη, ὅτε ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐεσπασιανοῦ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπαναστατήσασα κατὰ τῶν Ῥωμαίων κατεστράφη (70 μ. Χ.) καὶ ὁ ναὸς ἐπυρπολήθη καὶ κατεσκάφη, τὰ ἱερὰ σκεύη διηρπάγησαν καὶ μετεφέρθησαν ὡς λάφυρα εἰς τὴν Ῥώμην. Μετὰ 383 ἔτη συληθέντα ὑπὸ τοῦ Βανδήλου Γειζερίχου μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βανδηλικοῦ κράτους μετεκομίσθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ κοσμήσουν τὸν θρίαμβον τοῦ Βελισαρίου. Κατόπιν δὲ ἔμελλαν ν' ἀποσταλοῦν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ νὰ κατατεθοῦν ὄχι εἰς τὸν μὴ ὑπάρχοντα πλέον ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ἀλλὰ εἰς τὸν παρὰ τὰ θεμέλιά του ἀνεγερθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ νέον χριστιανικὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, τὰ μέχρι σήμερον Ἅγια τῶν Ἁγίων, καὶ ὡς μωαμεθανικὸν ἔτι τέμενος, καλούμενα. Οὕτως ὁ Γελίμερος μὲ ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁμοφύλους του παρηκολούθει τὸν θρίαμβον φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων ἐσθῆτα πορφυρᾶν. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ εἶδε τὸν βασιλέα καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ τὸν λαὸν ὅλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναλογισθεὶς ποῦ κατήντησε, δὲν ἔκλαυσεν οὔτε ἐστέναξεν, ἀλλ' ἐπανέλαβε πάλιν τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ περὶ ματαιοτήτων. Τότε δὲ ἀφαιρεθείσης τῆς βασιλικῆς του πορφύρας ἠναγκάσθη νὰ πέσῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως καὶ νὰ τὸν προσκυνήσῃ ὡς ἱκέτης. Ὁ Ἰουστινιανὸς γενναίως φερόμενος ἔδωκε, καθὼς καὶ ἡ Θεοδώρα, πολλὰ δῶρα εἰς τὸν

Γελίμερον καὶ εἰς τοὺς Γότθους μεγιστᾶνας, παρεχώρησε δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ μεγάλα κτήματα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου νὰ διαβιώσουν ἐν εἰρήνῃ, θὰ κατετάσσετο δὲ ὁ Γελίμερος καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν Πατρικίων, ἂν δὲν ἐπέμενεν εἰς τὰ δόγματα τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Οἱ λοιποὶ τῶν Βανδήλων ἐτάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ κράτους ἀποτελέσαντες ἴδιον τάγμα.

Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Βανδηλικοῦ κράτους τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας ἐξετάθησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἀπὸ τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου μέχρι τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, περιλαμβάνοντα καὶ τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν καὶ τὰς Βαλεαρίδας νήσους. Οὕτως ἐξεπληρώθη ἐν μέρει τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ζητοῦντος νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος εἰς τὸ πρότερον μεγαλεῖόν του. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ τελείως πραγματούμενον, ἐνόσῳ ἡ Ἰταλία, ἡ κοιτὶς τοῦ παγκοσμίου κράτους τῆς Ῥώμης, ἐνόσῳ αὐτὴ ἡ Ῥώμη, ἡ ἑστία καὶ πρωτεύουσα τοῦ κράτους τούτου, εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας βαρβαρικάς, ἠθικῶς μόνον ὑποκείμεναι εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βανδηλικοῦ κράτους ἐπωφελήθη ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκ τῆς πρώτης δοθείσης ἀφορμῆς καὶ εὐσχήμου προφάσεως διὰ νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ ὑπαγάγῃ τὴν χώραν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν του.

Ἀφ' ὅτου ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τὴν Ῥώμην

εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ κράτους τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Ἰταλία ἔγιναν τρόπον τινὰ ἐξαρτήματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν ἐπὶ ἐλάχιστον χρόνον, καὶ μετὰ τὸν Θεοδόσιον τὸν Μικρὸν διαρκέστερον, τὸ κράτος ἐκυβερνᾶτο ἐνίοτε καὶ ἐκ τῶν δύο πρωτευουσῶν διὰ δύο αὐτοκρατόρων. Ἀλλ' ἡ ἑνότης τοῦ κράτους καὶ ὡς πρὸς τὰ δύο τμήματα ἔμεινε κατ' οὐσίαν ἄθικτος καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ κυρία καὶ πραγματικὴ πρωτεύουσα. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 476 μ. Χ. οἱ μισθοφόροι Γερμανοὶ πολεμισταὶ ἵδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν κράτος Γερμανικόν, τοῦ ὁποίου ὁ ἡγεμὼν Ὀδόακρος ἀνεγνώρισε τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπίσης καὶ ὁ καταλύσας τὸ 493 τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὀδοάκρου ἡγεμὼν τῶν Ὀστρογότθων Θευδέριχος, ὁ ὁποῖος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῶν Γότθων ἵδρυσε κράτος Ὀστρογοτθικὸν ἐκταθὲν καὶ πέραν τῶν Ἄλπεων εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν καὶ πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς Ἰλλυρικὰς χώρας. Ὁ Θευδέριχος ἀπέθανε τὸ 526 μ.Χ. καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν Ἀταλάριχον, υἱὸν τῆς θυγατρός του Ἀμαλασούνθης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατήρ του Γότθος μεγιστὰν Εὐθάριχος εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τοῦ Θευδερίχου, τὸν ἀνήλικον Ἀταλάριχον ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του, γυνὴ σώφρων, συνετή, φιλοδίκαιος, ἔχουσα παίδευσιν ῥωμαϊκὴν καὶ φίλη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Ἀμαλασοῦνθα ἀνεγνώριζε τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ Ἰου-

στινιανοῦ καὶ ἔπεμψε μάλιστα, καθὼς εἴδαμεν, ἐπικουρικὸν στρατὸν εἰς τὸν κατὰ τῶν Βανδήλων πόλεμον. Ἀφοῦ ὁ Ἀταλάριχος ἀπέθανε πρὶν ἐνηλικιωθῇ, ἡ Ἀμαλασοῦνθα ὑπανδρεύθη τὸ δεύτερον μετὰ τοῦ συγγενοῦς Θευδάτου, διὰ νὰ ἀφήσῃ κληρονόμον τῆς ἀρχῆς. Ἀλλ' ὁ φίλαρχος Θευδᾶτος ἐθανάτωσε τὴν Ἀμαλασοῦνθαν ἓν ἔτος μετὰ τοὺς γάμους, διὰ νὰ μείνῃ μόνος ἄρχων τοῦ κράτους (535). Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἰουστινιανόν, ὡς ὑπέρτατον κυρίαρχον τῆς Ἰταλίας καὶ προστάτην τῆς φονευθείσης, νὰ κηρύξῃ εὐθὺς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ φονέως σφετεριστοῦ. Ὁ Θευδᾶτος, δειλὸς καὶ περιωρισμένου πνεύματος, κατελήφθη ἀπὸ τρόμον καὶ ἐφάνη ἀμέσως πρόθυμος νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα καὶ νὰ μείνῃ ἁπλοῦς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ παραιτήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν ἀσφαλίζων τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν του.

Ἀλλ' ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἠμπόδισε πᾶσαν τοιαύτην λύσιν. Αἱ πολεμικαὶ πράξεις ἤρχισαν ταχέως κατὰ γῆν εἰς τὴν Δαλματίαν, μετ' ὀλίγον δὲ ὁ νικητὴς τῶν Βανδήλων Βελισάριος ἦλθε τὸ θέρος τοῦ 535 μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ, πολὺ μικροτέρου τοῦ καταλύσαντος τὸ Βανδηλικὸν κράτος, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐγένετο ἐντὸς ὀλίγου κύριος τῆς ὅλης νήσου, κατόπιν δὲ καὶ ὁλόκληρος ἡ νότιος Ἰταλία, ἀπὸ Ῥηγίου μέχρι Νεαπόλεως, ὑπετάχθησαν ἀναιμωτί. Καὶ ἡ Νεάπολις δέ, ὅπου ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ φρουρὰ Γοτθική, κατελήφθη εὐκόλως ὑπὸ τοῦ Βελισαρίου, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε

στρατὸν εἰς τὴν πόλιν διά τινος εἰς ἀχρηστίαν περιελθόντος ὑδραγωγείου.

Ἡ τοιαύτη ταχεῖα κατάληψις ὁλοκλήρου τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας δὲν προήρχετο ἁπλῶς ἐκ τῆς ἀσθενείας τῶν ἐκεῖ Γοτθικῶν φρουρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προθυμίας τῶν κατοίκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν ὡμίλουν ἀκόμη τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἐθεώρουν τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐρχόμενον στρατὸν ὡς ὁμόφυλον ἐλευθερωτήν, οἱ δὲ Ἰταλοὶ ἐδελεάζοντο ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νεαπόλεως ὁ Βελισάριος ἐβάδιζε πρὸς τὴν Ῥώμην μετ' ἐλαχίστου στρατοῦ. Ἐκ τῶν 7500 ἀνδρῶν τοῦ στρατεύματός του ἄφησεν ἀρκετὸν μέρος ὡς φρουρὰν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Οἱ Γότθοι φονεύσαντες τὸν ἄνανδρον Θευδᾶτον ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν γενναῖον μεγιστᾶνα Οὐΐτιγιν, συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Βελισάριος μετὰ ὀλίγων μαχητῶν ἐβάδιζε πρὸς τὴν Ῥώμην, ὁ Οὐΐτιγις συναθροίσας μέγαν στρατὸν ἐπήρχετο ἐναντίον του. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε τὸν Βελισάριον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τοῦ μικροῦ του στρατοῦ καὶ νὰ γίνῃ δεκτὸς μετ' ἀγαλλιάσεως ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς ἐλευθερωτής. Ὁ Οὐΐτιγις εἶχε μάθει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων (τῆς Ἀνατολικῆς Γαλλίας) ἠπείλει νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὰ

ἐκεῖ καταλιπὼν εἰς τὴν Ῥώμην στρατὸν Γοτθικὸν 4000 ἀνδρῶν, ὁ ὁποῖος ἀπεχώρησεν ἅμα ἐπλησίασεν ὁ Βελισάριος. Ἀλλ' ὁ Οὐΐτιγις ἐπέστρεψε ταχέως ἐκ τῆς Ἄνω Ἰταλίας, ἀφοῦ παρεχώρησεν εἰς τὸν Θευδέβερτον τὰς πέραν τῶν Ἄλπεων κτήσεις τοῦ Ὀστρογοτθικοῦ κράτους (τὴν Προβηγκίαν) καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς Ῥώμης μετὰ 100 χιλιάδων γενναίων Γότθων πολεμιστῶν καὶ ἐπολιόρκησε (τὴν ἄνοιξιν τοῦ 536) τὸν στρατὸν τοῦ Βελισαρίου ἀνερχόμενον μετὰ τῆς ἐλθούσης ἐπικουρίας εἰς 5000 ἀνδρῶν. Ἡ ἄμυνα τῆς Ῥώμης ἐναντίον εἰκοσαπλασίου στρατοῦ εἶναι ἐκ τῶν θαυμασιωτάτων ἐπεισοδίων τοῦ πολέμου τούτου. Πόλις παμμεγίστη, ὡς ἦτο ἡ Ῥώμη, ἔχουσα περιοχὴν ὁλοκλήρων ὡρῶν, τείχη δὲ καὶ ὀχυρώματα πολλαχοῦ ἀσθενέστατα, ἔχοντα ἀνάγκην μυριάδων φρουρῶν πρὸς ὑπεράσπισιν, ἔπρεπε νὰ φρουρῆται ἀπὸ 100—150 χιλ. στρατοῦ. Καὶ ὅμως ἐκεῖ ἐφάνη ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Βελισαρίου. Κατώρθωσε νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος καὶ ἐννέα ἡμέρας καὶ τέλος νὰ ἀναγκάσῃ εἰς ὑποχώρησιν τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Βελισάριος, μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ, λαβὼν μικρὰν ἐπικουρίαν, κατεδίωξε τοὺς πολεμίους μέχρι τῆς ὀχυρᾶς πρωτευούσης των Ῥαβέννης καὶ ἐκεῖ τοὺς ἐπολιόρκησεν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀστρογότθων, μολονότι ἀνὴρ ἀνδρεῖος, δὲν ἔδειξεν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πρωτευούσης τὴν στρατηγικὴν ἐπιτηδειότητα, τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ῥώμης. Οἱ Γότθοι τα-

χέως ἐστενοχωρήθησαν πολιορκούμενοι. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως μέρος τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ κατελάμβανεν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς ὁλόκληρον τὴν Μέσην Ἰταλίαν, συγχρόνως δὲ Φράγκοι εἰσέβαλαν εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν, οἱ ἐν Ραβέννῃ Ὀστρογότθοι, θαυμάζοντες καὶ ἄλλως τὸ στρατηγικὸν μεγαλεῖον τοῦ Βελισαρίου, ἐπρότειναν νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ κατασταθῇ αὐτὸς βασιλεὺς κυβερνῶν τὴν Ἰταλίαν ὡς ἄλλος αὐτοκράτωρ. Ὁ Βελισάριος ἐπροσποιήθη ὅτι δέχεται τὰς προτάσεις, ἀφοῦ δὲ ἔγινε κύριος τῆς Ῥαβέννης (κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 540) ἐκήρυξεν ὅτι κατελάμβανε τὴν πόλιν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ. Ἔδωκε δὲ συγχρόνως ἀμνηστίαν εἰς ὅλους τοὺς Ὀστρογότθους καὶ ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος, καταλυομένου ὁριστικῶς τοῦ Ὀστρογοτθικοῦ κράτους.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Πάδου κατοικοῦντες τὴν Ἰταλίαν Γότθοι ἀνεγνώρισαν τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων. Μόνον γενναῖοί τινες Γότθοι μεγιστᾶνες τῆς πέραν τοῦ Πάδου Ἰταλίας συνελθόντες ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τὸν Βελισάριον, διὰ νὰ ὑπομνήσουν τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν: ὅτι ἔμελλεν αὐτὸς νὰ γίνῃ βασιλεύς, καὶ παραπονούμενοι διὰ τὴν παρασπονδίαν τὸν ὠνόμαζαν ***δοῦλον ἐθελούσιον***, καὶ ἔλεγαν ὅτι δὲν ἠσχύνετο προτιμῶν τὴν δουλείαν ἀντὶ τῆς βασιλείας. Ὁ Βελισάριος ἀπήντησεν ὅτι οὐδέποτε, ἐνόσῳ ἔζη ὁ Ἰουστινιανός, θὰ ἐδέχετο τὸ ἀξίωμα τοῦ βασι-

λέως. Ἡ ἀπάντησις αὐτὴ ἐξηρέθισε τοὺς πέραν τοῦ Πάδου Γότθους. Συνέτεινε δὲ εἰς τὸν ἐξερεθισμόν των καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι ὁ Βελισάριος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ῥαβέννης ἀνακληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ σταλῇ εἰς Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔφερεν ἐκεῖ δέσμιον τὸν Οὐΐτιγιν καὶ ἄλλους εὐγενεῖς Γότθους ὡς τρόπαια τοῦ πολέμου. Καταληφθέντες ὑπὸ ἱερᾶς ἀγανακτήσεως διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Βελισαρίου ἐξηγέρθησαν ὡς εἷς ἄνθρωπος, ἐκλέξαντες βασιλέα τὸν γενναῖον Βαδουίλαν ἢ Τωτίλαν διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των.

Τὸ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως καὶ ἡ ἐξέγερσις ἡ ἐθνικὴ διεδόθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Πολλαὶ πόλεις καὶ αὐτὴ ἡ Νεάπολις κατελήφθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν Γότθων. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ καρποὶ τῆς ἠθικῶς ἐπιμέμπτου διαγωγῆς τοῦ Βελισαρίου, ὁ ὁποῖος, καίπερ Χριστιανὸς ὤν, δὲν ἐγνώριζεν ἢ δὲν ἐνόει τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου λεγομένην μεγάλην ἀλήθειαν «τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλόν, ἂν μὴ καλῶς γένηται». Τοὐναντίον ὁ νέος Γότθος βασιλεύς, παρεκτὸς τῆς γενναιότητος καὶ τῆς ῥώμης τῆς σωματικῆς, εἶχε καὶ φρόνησιν ἠθικὴν καὶ γενναιότητα ψυχικήν. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός:

Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Νεαπόλεως Ἕλλην ἐκ Καλαβρίας ἐλθὼν εἰς τὸν βασιλέα κατήγγειλεν ἕνα τῶν δορυφόρων τοῦ Γότθου ὡς κακοποιήσαντα τὴν θυγατέρα του. Ὁ Τωτίλας διέταξεν εὐθὺς τὴν φυλάκισιν τοῦ ἐγκληματίου, διακρινομένου ἄλλως διὰ τὴν ἀνδρείαν

του. Τότε οἱ Γότθοι μεγιστᾶνες φοβηθέντες περὶ τῆς τύχης τοῦ δορυφόρου ἐζήτουν θορυβωδῶς τὴν ἀπόλυσίν του. Ἀλλ' ὁ Τωτίλας, ἀγορεύσας πρὸς τοὺς Γότθους, ὑπέμνησε πόσον αἰσχρὸν θὰ ἦτο ἐὰν χάριν ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου ἠτίμαζαν τὸ ὄνομα τῶν Γότθων, ὑπέμνησε δὲ ὅτι ὁ Θεὸς εἰς τοὺς πολέμους εἶνε ἵλεως πρὸς τοὺς δικαίους, ὄχι πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας. Μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Τωτίλα οἱ Γότθοι ἐγκατέλιπαν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τύχην του. Ὁ δὲ Τωτίλας τὸν ἐφόνευσε καὶ τὴν περιουσίαν του ἔδωκεν εἰς τὴν κακοποιηθεῖσαν κόρην. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ Τωτίλα καὶ ἐξ ἄλλου αἱ βιαιότητες τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ στρατοῦ συνέτειναν ὥστε πολλαὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χῶραι νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τοὺς Γότθους. Τέλος ὁ Τωτίλας ἐπολιόρκησε καὶ τὴν Ῥώμην ὄχι μετὰ 100000 ἀνδρῶν, καθὼς ὁ Οὐΐτιγις, ἀλλὰ μετὰ 15 μόνων χιλιάδων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰουστινιανὸς μαθὼν τὰ συμβάντα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔστειλε πάλιν ἐκεῖ τὸν Βελισάριον (544) ἀνακαλέσας αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀσίας. Μετὰ τοῦ Βελισαρίου ἐπανῆλθεν ἐπὶ μικρὸν ἡ νίκη εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ὅπλα, ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία ἦτο πρόσκαιρος. Ἡ Ῥώμη μετὰ δεινὴν πολιορκίαν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Τωτίλα, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκεῖ ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς εἰς τοὺς Γότθους πᾶσαν σφαγήν, ἀτίμασιν καὶ ἐξανδραποδισμὸν τῶν κατοίκων, ἐπέτρεψε δὲ μόνον τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τιμαλφῶν ἀπὸ τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τὴν ἀπώλειαν τῆς Ῥώμης ἠκολούθησαν ἄλλαι πολλαὶ ἀτυχίαι. Ὁ Βελισάριος, μὴ λαμβάνων ἐπι-

κουρίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐζήτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς *χάριν* τὴν ἀνάκλησίν του. Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀνάκλησιν τοῦ Βελισαρίου, οἱ Ὀστρογότθοι ἐνθαρρυνθέντες ἔτι μᾶλλον κατέλαβαν σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν, κατασκευάσαντες δὲ καὶ στόλον ὄχι μόνον ἀνέκτησαν τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν, ἀλλὰ καὶ ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου, τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Τότε τέλος ὁ Ἰουστινιανός, μολονότι περιπεπλεγμένος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Χοσρόου πόλεμον, ἐθεώρησε ζήτημα τιμῆς τὴν εὐτυχῆ περάτωσιν τοῦ Γοτθικοῦ πολέμου καὶ ἀπέστειλε στρατὸν σημαντικόν, ἐκ Γερμανῶν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἐξ Οὔννων καὶ Περσῶν συγκείμενον, καὶ ἀρχιστάτηγον τὸν γηραιὸν ἀρχιθαλαμηπόλον καὶ στρατηγὸν Ναρσῆν. Ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ ὁ Ναρσῆς εἰς Ἰταλίαν, ὅπου μετέβη διὰ ξηρᾶς (διὰ Ἰλλυρίας καὶ Δαλματίας), οἱ Ὀστρογότθοι ἔπαθαν δύο ἀτυχήματα. Ὁ στόλος των κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν Ἰωάννου καὶ Βαλεριανοῦ πλησίον τῆς Ἀγκῶνος, ἐνικήθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ ἐκ Περσαρμενίας στρατηγοῦ Ἀρταβάνου καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς νήσου (551). Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ναρσῆ, γενομένης μάχης ἐν Ταγίναις παρὰ τὰ Ἀπέννινα (κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 552), ἠγωνίσθησαν ὁ Τωτίλας καὶ οἱ Γότθοι μετὰ λεοντοθύμου ἀνδρείας ἐπιτεθέντες ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν πολεμίων. Ἀλλὰ θανάσιμος πληγή, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ Τωτί-

λας, ἔκρινε τὴν μάχην ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. Τὰ αἱματοβαφῆ ἐνδύματα τοῦ Τωτίλα ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ναρσῆ ὡς τρόπαιον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ διάδοχος τοῦ Τωτίλου Τηΐας ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα καὶ ἠνάγκασε τὸν Ναρσῆν νὰ συγκροτήσῃ νέαν κρατερὰν μάχην κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Βεσουβίου παρὰ τὸν ποταμὸν Δράκοντα. Ἐκεῖ ἐφονεύθη καὶ ὁ Τηΐας καὶ κατελύθη ὁριστικῶς ἡ ἐν Ἰταλίᾳ ἀρχὴ τῶν Ὀστρογότθων (553). Εἰς τὰ ἀνδρεῖα λείψανα τοῦ στρατοῦ των ἐπετράπη νὰ ἐγκαταλείψουν ἐλευθέρως τὴν Ἰταλίαν.

Οὕτω τῷ 553 μ. Χ. ὁλόκληρος ἡ Ἰταλικὴ Χερσόνησος ἀπὸ τῶν Ἄλπεων μέχρι τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ, ἡ Σικελία, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσικὴ καὶ αἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἰταλίας καὶ πέραν τοῦ Ἀδριατικοῦ ἐκτεινόμεναι χῶραι μέχρι τοῦ ἄνω Δανουβίου περιῆλθαν εἰς τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν δι' ἐπιτρόπου, καλουμένου Ἐξάρχου. Ἀλλὰ ἡ κυριαρχία αὐτὴ ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Ἡ Ἄνω Ἰταλία ἀφῃρέθη ὑπὸ ἄλλου Γερμανικοῦ ἔθνους (τῶν Λογγοβάρδων) εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ δὲ Μέση Ἰταλία καὶ ἡ Ῥώμη μετὰ 200 περίπου ἔτη. Ἀλλ' ἡ Κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ Ἑλληνικώτεραι, ἔμειναν ἡνωμέναι μετὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους μέχρι περίπου τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Ὄχι μόνον δὲ διοικητικῶς ἦσαν ἡνωμέναι μετὰ τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Χρησιμεύουσαι ὡς

δεσμὸς μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Δύσεως, συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς Μέσους καλουμένους αἰῶνας. Τόσον δὲ ἰσχυρὸς ἦτο ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ὥστε καὶ σήμερον ἀκόμη, ἐνῷ παρῆλθαν 700 ἔτη ἀπὸ τοῦ ὁριστικοῦ χωρισμοῦ των ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς διαφόρους κώμας καὶ πολίχνας τῶν δύο ἄκρων τῆς Ἰταλίας, τῆς Μεσσαπίας καὶ τῆ Καλαβρίας, ἡ λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ γλῶσσα εἶναι ἑλληνική. Καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν λοιπὸν ταύτην ἡ ἀνάκτησις τῆς Ἰταλίας ἦτο ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τὸ σπουδαιότατον πολεμικὸν ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀλλ' ἡ πρὸς δυσμὰς ἐπέκτασις τοῦ κράτους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ περιέλαβε καὶ αὐτὴν τὴν Ἱσπανίαν. Τὴν χώραν ἐκείνην εἶχαν καταλάβει περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος διάφοροι βάρβαροι Γερμανικοὶ λαοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀνομαστότατοι ἀπέβησαν οἱ Βησιγότθοι (ἤτοι οἱ δυτικοὶ λεγόμενοι Γότθοι, χριστιανοὶ καὶ αὐτοὶ Ἀρειανοὶ) ἱδρύσαντες ἐκεῖ κράτος. Ἐμφύλιοι διενέξεις μεταξὺ τῶν Γότθων τούτων ἐπροκάλεσαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἑλληνορρωμαίου ἐπάρχου τῆς Ἀφρικῆς Λιβερίου. Οὗτος ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὰ νοτιανατολικὰ παράλια τῆς Ἱσπανίας καὶ κατέλαβε πολλὰς σημαντικὰς πόλεις, τὴν Καρθαγένην, τὴν Μαλάγαν,

τὰ Γάδειρα καὶ αὐτὴν τὴν κατόπιν περίφημον πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ Ἀραβικοῦ κράτους Κορδούην. Οὕτω δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀρκετὸν μέρος τῆς Ἱσπανίας περιελήφθη εἰς τὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς διὰ τῆς τοιαύτης ἐπεκτάσεως τοῦ κράτους ἀμείωτον ὠφέλειαν εἶχε μόνον ἐκ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Ἰταλίας, καθὼς ἐξηγήθη ἀνωτέρω, καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἀφρικῆς, ἐκ τῆς Τριπολίτιδος, ὅπου ὑπῆρχε συμπαγὴς ἑλληνικὸς πληθυσμός, ἐνῷ εἰς τὰς ἀνακτηθείσας χώρας σποραδικῶς μόνον κατῴκουν Ἕλληνες. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ μεγάλη ἠθικὴ λαμπηδὼν καὶ ἡ γοητεία τὴν ὁποίαν ἐλάμβανε τὸ κράτος, παρεῖχαν ἐμμέσως ἠθικήν τινα ἐπέκτασιν δυνάμεως εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τὸν ἀποτελοῦντα τὴν ζωτικὴν δύναμιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλ᾽ ἐνῷ ἐξετείνετο τὸ κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς δυσμὰς εἰς ἀλλογενεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λαούς, συμπαγεῖς Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ εἰς τὰς Ἑλληνικωτάτας χώρας τῆς Ἀσίας ἐξετίθεντο εἰς δεινοὺς κινδύνους ἐκ μέρους τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας.

Εἴδαμεν ὅτι, διαρκοῦντος τοῦ κατὰ τῶν Γότθων πολέμου εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ *ἀπέραντος*, ἤτοι αἰώνιος καλουμένη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν εἰρήνη, ἡ συνομολογηθεῖσα τὸ 531, διελύθη, καὶ ὅτι ἤρχισε νέος πόλεμος. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔγινεν ἐν μέρει ἀφορμὴ νὰ ἀνακληθῇ ὁ Βελισάριος ἐξ Ἰταλίας καὶ νὰ σταλῇ εἰς Ἀσίαν. Κυρία αἰτία τοῦ νέου πολέμου ἦτο ὅτι ὁ Χοσ-

ρόης, ὁ ὁποῖος εἶχε σπεύσει μετὰ τὸν Βανδηλικὸν πόλεμον νὰ συγχαρῇ τὸν Ἰουστινιανὸν διὰ τὴν νίκην, βλέπων τὸν στρατὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπασχολούμενον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐθεώρησεν εὔκαιρον τὴν περίστασιν πρὸς πόλεμον. Πλὴν τούτου καὶ οἱ Γότθοι εἶχαν στείλει κρυφίως πρέσβεις εἰς τὸν Χοσρόην, παριστῶντες εἰς αὐτὸν τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου τοῦ ἀπειλοῦντος τὸ Περσικὸν κράτος ὡς ἐκ τῆς ὑπερμέτρου αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Οὕτως ὁ πόλεμος ὁ διεξαγόμενος παρὰ τὸν Τίβεριν εἰς τὴν Ἰταλίαν εὕρισκε τὸν ἀντίκτυπόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα. Ὁ Χοσρόης λοιπόν, ἐκστρατεύσας κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἀγῶνος (551 μ. Χ.), εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καί, προχωρήσας ταχέως εἰς τὴν Συρίαν, προσέβαλε καὶ κατέλαβε τὰς πλουσιωτάτας πόλεις, ἄλλας μὲν ἐξ ἐφόδου, ἄλλας δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς, καὶ τὰς ἐλεηλάτησε. Πλὴν τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Συρίας ἔπαθε τότε δεινοτάτας συμφορὰς ἡ μεγίστη τῆς Ἀνατολῆς Ἑλληνικὴ πόλις, ἡ δευτέρα μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν μεγάλη πόλις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὀνομαστοτάτη διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν κατοίκων, διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ Χριστιανικοῦ βίου, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ καλουμένη καὶ Θεούπολις. Κυριευθεῖσα ἐξ ἐφόδου ἔπαθε τὰ πάνδεινα· ἐκ τῶν κατοίκων ἄνδρες πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ γυναῖκες πολλαὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν Ὀρόντην καὶ ἐπνίγησαν. Ὅσοι ἐκ τῶν κατοί-

κων δὲν κατώρθωσαν νὰ λυτρωθοῦν, ἀπήχθησαν ὑπὸ τοῦ Χοσρόου εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρητος κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαϐυλωνίας καὶ τοῦ Δαρείου βασιλέως τῶν Περσῶν. Μόνη ἡ Ἔδεσσα ἐκ τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ἐσώθη ἀπὸ τῆς Περσικῆς ἁλώσεως καὶ προσῆλθεν ἀρωγὸς φιλανθρωποτάτη εἰς τοὺς δεινοπαθοῦντας κατοίκους τῆς Ἀντιοχείας.

Ὁ Χοσρόης ἐπροχώρει πρὸς τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀντιοχείας τὴν πόλιν Σελεύκειαν καί, θεώμενος τὰ κύματα τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ὡς ἡλιολάτρης καὶ πυριλάτρης, ἔθυεν εἰς τὸν Ἥλιον καὶ ὠνειροπόλει τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει θησαυρούς. Κατὰ τὴν κρισιμωτάτην ἐκείνην στιγμὴν ἐφάνη εἰς τὴν Συρίαν ὁ Βελισάριος καὶ ἀθορύϐως καὶ χωρὶς αἱματηρὰς μάχας καὶ μεγάλας ζημίας κατώρθωσεν ὁ μέγας στρατηγὸς δὶς νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ὑπερόπτην βασιλέα μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ ἐπιτυχῶς τὴν γραμμὴν τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἡ ὁποία ἀπετέλει καὶ τὸ ἀνατολικὸν ὅριον τοῦ κράτους. Ἀποκρουσθεὶς ὁ Χοσρόης πέραν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους ἤρχισε νὰ διαπραγματεύεται περὶ εἰρήνης (545). Καὶ αἱ μὲν διαπραγματεύσεις αὐταὶ ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα παραταθεῖσαι δὲν ἀπέληξαν εἰς εἰρήνην· οὐχ ἧττον καθ' ὅλα τὰ ἔτη ταῦτα (545 — 549) ἐπεκράτει ἀνακωχὴ πραγματική, καίπερ μὴ συνωμολογημένη διὰ συνθήκης. Πρὶν δὲ συνομολογηθῇ ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη, ἐξερράγη πάλιν ὁ πόλεμος τὸ 549 καὶ διήρκεσεν ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη.

Ἀλλὰ τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος δὲν ἦτο πλέον ἡ Μεσοποταμία, ἀλλὰ αἱ παρὰ τὸν Καύκασον χῶραι. Ὁ Βελισάριος δὲν μετέσχε τοῦ νέου πολέμου, ὁ ὁποῖος μετὰ πολλὰς μεταβολὰς τῆς τύχης ἀπέβη κατ' οὐσίαν ὑπὲρ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Σπουδαῖον ἐπεισόδιον τοῦ πολέμου τούτου ἦτο ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸν Καυκάσιον λαὸν τῶν Ἀβαγῶν, οἱ ὁποῖοι μέχρι σήμερον διατηροῦν τὸ ὄνομα καὶ τὴν φυλετικήν των ὕπαρξιν.

Ὁ πόλεμος μετὰ μεγάλας μάχας καὶ πολὺν ἑκατέρωθεν ἡρωϊσμὸν ἐτελείωσε καὶ ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη τὸ 556. Δι' αὐτῆς ἡ μὲν τέως ἀμφισβητουμένη περὶ τὸν Καύκασον χώρα, ἡ καλουμένη Λαζική, ἐδίδετο ὁριστικῶς εἰς τὸν Χριστιανὸν αὐτοκράτορα, ὁ δὲ Πέρσης μονάρχης ἀπεζημιοῦτο χρηματικῶς, ὑποχρεούμενος πρὸς τούτοις νὰ φυλάττῃ καθὼς πρότερον τὰς Κασπίας Πύλας. Ἡ συνθήκη ἐκανόνιζε καὶ τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν δύο κρατῶν καὶ καθώριζε τὰς ἐπὶ τῶν συνόρων ἐλευθέρας ἐμπορικὰς ἀγοράς. Ἰδιαίτεραι διατάξεις ἀπέβλεπαν εἰς τὰς λαθρεμπορίας καὶ εἰς τὴν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν ἀναφυομένων κατὰ τὰ μεθόρια ἀμφισβητήσεων. Διὰ τῆς συνθήκης ὡρίζετο ἡ συγκρότησις μικτῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐκ τῶν δύο κρατῶν συνερχομένης εἰς ὡρισμένον μέρος τῆς μεθορίου· περιεῖχε δὲ καὶ ἄλλας διατάξεις περὶ τῶν μεθορίων φρουρίων καὶ φρουρῶν ἀποβλεπούσας εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης.

Ἡ ἐπικύρωσις τῆς εἰρήνης ἔγινε δι' ἐπιστολῶν, μεταξὺ Χοσρόου καὶ Ἰουστινιανοῦ[1].

Ἔκτασις καὶ δύναμις τοῦ κράτους τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Διὰ τῆς νέας πρὸς τοὺς Πέρσας συνθήκης τὰ ὅρια τοῦ κράτους ἐξετείνοντο μέχρι τοῦ Καυκάσου. Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω τὸ κράτος κατὰ τὴν ἀπ' Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς διεύθυνσιν ἐλάμβανεν ἔκτασιν ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἄτλαντος καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, συγχρόνως καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον διεύθυνσιν ἐξέτεινε τεραστίως τὴν πολιτικήν του δύναμιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξήπλωσεν εἰρηνικῶς τὴν ἐν τῇ βορείῳ (Πετραίᾳ) Ἀραβίᾳ ἐπικράτειάν του μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, προσθέσας διὰ τοῦ ὑποτελοῦς του

---

[1] Ὁ Ἰουστινιανὸς γράφων πρὸς τὸν «ἀδελφόν» του Χοσρόην (μόνον τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας προσηγόρευαν ἀδελφοὺς οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες) ἀπαριθμεῖ τὰς συνήθεις τιμητικὰς προσωνυμίας, ὅσας καὶ εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Κώδικός του παραθέτει· «Ὁ Αὐτοκράτωρ, Καῖσαρ, Φλαύιος Ἰουστινιανὸς ὁ Ἀλαμανικός, Γοτθικός, Φραγκικός, Γερμανικός, Ἀντικός, Ἀλανικός, Βανδηλικός, Ἀφρικανὸς (νικητὴς δηλονότι πάντων τούτων τῶν ἐθνῶν), εὐσεβής, εὐτυχής, νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος Αὔγουστος (Λατινιστὶ semper Augustus).» Ἡ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Χοσρόου εἶχε περσιστὶ τοὺς ἑξῆς τίτλους· «Θεῖος, ἀγαθός, εἰρηνοπάτριος, ἀρχαῖος Χοσρόης, βασιλεὺς βασιλέων, εὐτυχής, εὐσεβής, ἀγαθοποιός, ᾧ τινι θεοὶ μεγάλην τύχην καὶ μεγάλην βασιλείαν δεδώκασι, γίγας γιγάντων, ὃς ἐκ θεοῦ χαρακτηρίζεται, Ἰουστινιανῷ Καίσαρι ἀδελφῷ ἡμετέρῳ».

Ἄραβος φυλάρχου Ἀβουχαράβου μεγάλην ἔκτασιν εἰς τὰς ἐν Ἀραβίᾳ κτήσεις τοῦ κράτους.

Πρὸς τούτοις ὁ Ἰουστινιανὸς συνῆψε σχέσεις τινὰς πολιτικὰς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἡγεμόνας τῆς Αἰθιοπίας (Ἀβησσυνίας) καὶ τῆς νοτίου Ἀραβίας (τῶν Ὁμηριτῶν ἢ Ἀμοριτῶν, νῦν Γεμέν), Ἐλλησθεαῖον (τῆς Αἰθιοπίας) καὶ Ἐσιμφαῖον (τῶν Ὁμηριτῶν). Ὁ πρῶτος ἔπεμψε δύο τῶν συμβούλων του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ νὰ ζητήσῃ ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκπληρῶν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Αἰθίοπος ἡγεμόνος ἔστειλε πρεσβευτὴν μετ' ἐπιστολῆς αὐτοκρατορικῆς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀβησσυνίας ἐδέχθη μὲ μεγάλην πομπὴν τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν ὡς νὰ ἦτο ὑποτελὴς τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἠσπάσθη εὐλαβῶς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπιστολήν, ὑπεσχέθη δέ, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, νὰ μεταστρέψῃ τὴν Ἰνδικὴν ἐμπορίαν τῆς μετάξης πρὸς τὴν Ἀβυσσηνίαν, διὰ νὰ προμηθεύεται ἡ αὐτοκρατορία τὸ πολύτιμον τοῦτο προϊὸν ἐκεῖθεν καὶ ὄχι ἐκ τῆς Περσίας, ἡ ὁποία εἰσπράττουσα ἐκ τοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλὰ χρήματα τὰ ἐχρησιμοποίει εἰς τὸν ἐναντίον του πόλεμον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Ὁμηριτῶν ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν (διὰ τῆς χώρας τῆς Μασχάτης) ἐναντίον τῆς Περσίας καὶ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ στρατοῦ πολεμοῦντος ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἡ μὲν συμφωνία περὶ τῆς μετάξης δὲν ἐπραγματοποιήθη, καθὼς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω· ἡ δὲ ἐκστρατεία τοῦ Ὁμηρίτου βασιλέως εἰς Περσίαν ἀπέβη

δυσχερὴς ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως. Οὐχ ἧττον, ὅτε μετ' ὀλίγον ἡ νότιος Ἀραβία κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀβησσυνίας, ἐκεῖνος ἐξεστράτευσε χάριν τοῦ αὐτοκράτορος ἐναντίον τῶν Περσῶν. Οὕτως ἡ Ἀβησσυνία καὶ ἡ νότιος Ἀραβία ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέως καὶ αἱ σχέσεις αὗται μεταξὺ Ἀβησσυνίας καὶ τοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἕνεκα τῆς εἰς τὴν Ἀραβίαν εἰσβολῆς τοῦ Χοσρόου, ἐπροκάλεσαν μέγαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πόλεμον ἀποβάντα εἰς ὄλεθρον τοῦ Χοσρόου.

Πρὸς τὰς μετὰ τῆς Αἰθιοπίας σχέσεις συνδέεται καὶ ἡ ἐπιτυχῶς ἐνεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ μεταξὺ βαρβάρων τινῶν Ἀφρικανικῶν λαῶν, Βλεμμύων καὶ Νοβατῶν κατοικούντων τὴν νῦν Νουβίαν ἢ τὸ δυτικὸν Σουδὰν τὸ μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Ἀβησσυνίας. Ταυτοχρόνως δὲ περίπου ἐφρόντισεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὅπως καὶ οἱ ἐντὸς τῆς Λιβύης κατοικοῦντες ἰθαγενεῖς Λίβυες προσέλθουν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ συνεδέθησαν ἔκτοτε θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς μετὰ τοῦ Χριστιανικοῦ κράτους καὶ ἀπετέλεσαν ἠθικὸν δεσμὸν ἑνώσεως μεταξὺ τοῦ κράτους τούτου καὶ τῆς Αἰθιοπίας. Ἂν δὲ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι καὶ οἱ Γότθοι τῆς Κριμαίας ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ κράτους καὶ οἱ πρὸς βορρᾶν τῆς χερσονήσου κατοικοῦντες ἀνεγνώριζαν τὴν κυριαρχίαν του, ἐννοοῦμεν ὅτι τὸ κράτος καὶ ἡ πολιτικὴ δύναμις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐξαπλουμένη κατὰ πλάτος ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τῆς Κασπίας, ἐξε-

τείνετο κατὰ μῆκος ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς σημερινῆς Ῥωσίας μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Τὴν τοιαύτην ἀκριβῶς δύναμιν μὲ πολλὴν εὐγλωττίαν ἐξέθεταν πρὸς τὸν Χοσρόην οἱ Ἀρμένιοι οἱ σταλέντες ὡς πρέσβεις ἀπὸ ἐχθρικὴν πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν μερίδα λέγοντες· «Τί οὐκ ἐκίνησε τῶν καθεστώτων; οὐχ ἡμῖν φόρου ἀπαγωγὴν ἔταξε· καὶ Τζάννους τοὺς ὁμόρους ἡμῶν αὐτονόμους ὄντας δεδούλωται καὶ βασιλεῖς τῶν ἀθλίων Λαζῶν ἄρχοντα Ῥωμαῖον ἐπέστησε; Οὐ Βοσπορίταις μὲν τοῖς Οὔννων κατοικίοις στρατηγοὺς ἔπεμψε; ὁμαιχμίαν δὲ πεποίηται πρὸς τὰς τῶν Αἰθιόπων ἀρχάς, ὧν καὶ ἀνήκοοι Ῥωμαῖοι τὸ παράπαν ἐτύγχανον ὄντες; Ἀλλὰ καὶ Ὁμηρίτας τε καὶ θάλασσαν τὴν Ἐρυθρὰν περιβέβληται; ἀφίεμεν γὰρ λέγειν τὴν Λιβύην καὶ Ἰταλῶν πάθη». Εἰς ταῦτα ἐπρόσθεταν οἱ πρέσβεις τὰ ἑξῆς, μὲ ὅλην τὴν μεγάλην ὑπερβολὴν καὶ φοβερὰν ποιητικὴν ἔξαρσίν των, μαρτυροῦντα τίνα ἰδέαν εἶχε λάβει ὁ ἔξω κόσμος περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ περὶ τῶν πρὸς κοσμοκρατορίαν τάσεων αὐτοῦ: «*Ἡ γῆ τὸν ἄνθρωπον οὐ χωρεῖ σύμπασα*· μικρόν ἐστιν αὐτῷ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρώπων κρατεῖν. Ὁ δὲ καὶ τὸν αἰθέρα περισκοπεῖ καὶ τοὺς ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην περιποιεῖσθαι βουλόμενος».

Εἰς τοιοῦτον ἀνυπέρβλητον μέγεθος καὶ ὕψος δυνάμεως ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ κράτος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἔξω κόσμου. Ἀλλά, καθὼς εἴπαμεν, κατὰ τρόπον ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν λίαν εὐνόητον, ἡ Αὐτοκρατορία, περιλαμβά-

νουσα σύμπαντα σχεδὸν τὸν τότε πολιτισμένον κόσμον, ἀκριβῶς διότι ἦτο τὸ μόνον πολιτισμένον ἐν τῷ κόσμῳ κράτος, περιεστοιχίζετο πανταχόθεν ἀπὸ ἔθνη βαρβάρων, εἰς τὴν Εὐρώπην δὲ ἰδίως ἡ συνάφεια πρὸς τὸ βαρβαρικὸν ἦτο τόσον πλησίον τῆς καρδίας τοῦ κράτους, ὥστε πολλάκις, ἐνῷ τὰ στρατεύματα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπολέμουν εἰς τὰ πέρατα τοῦ τότε κόσμου, βάρβαροι εἰσεχώρουν ληστρικῶς εἰς τὰς κεντρικωτάτας χώρας τοῦ κράτους, ἀπειλοῦντες ἐνίοτε καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν. Τοιαύτη μεγάλη ληστρικὴ ἐπιδρομὴ ἔγινε τὸ 558 ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Νοτίου Ῥωσίας ὁρμησάντων Κοτριγούρων Οὔννων. Αὐτοὶ εἰσέβαλαν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δανουβίου ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διῃρημένοι εἰς τρεῖς μεγάλας μοίρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν ὥδευσε πρὸς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἡ δευτέρα εἰς τὸν Ἑλλήσποντον διὰ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἡ τρίτη, ὑπ' αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν Ζαβεργάν, προήλασε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ ὑπερέβη τὸ μέγα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θρᾴκης ἀμυντήριον τῆς πρωτευούσης (τὸ Μέγα Τεῖχος) ἐξασθενῆσαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ γενομένων ῥηγμάτων.

Οἱ κάτοικοι ἔντρομοι ἔβλεπαν τὰς πυρὰς τῶν βαρβάρων στρατοπεδευόντων ὄχι μακρὰν τῆς πρωτευούσης, καθόσον στρατὸς ἐνεργὸς δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ὁ γηραιὸς Βελισάριος, πρὸ πολλοῦ ἀποχωρήσας τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, καὶ αὐτὸς κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀμυ-

ναν τῆς πρωτευούσης. Μετὰ στρατοῦ πολὺ μικροῦ ἐκ νέων ἐντελῶς ἀγυμνάστων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγροτῶν τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Βελισάριος ἐνίκησε καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρούς. Ὡσαύτως κατεστράφησαν καὶ οἱ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου προελάσαντες βάρβαροι, ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῆς φιλοπάτριδος ἀμύνης τῶν ἐγχωρίων. Ἡ δὲ πρὸς τὰς κυρίως Ἑλληνικὰς χώρας προχωρήσασα μοῖρα ἔφθασε μέν, ἐρημώνουσα καὶ λεηλατοῦσα, μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλ' ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς, τῆς ἀμυνομένης ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατασκευασθέντων ὀχυρωμάτων, ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ πρὸς τὰ ὀπίσω φέρουσα πλῆθος αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξηγόρασε κατόπιν διὰ χρημάτων. Αἱ τοιαῦται ἐπιδρομαὶ ἦσαν κυρίως μεγάλαι ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ ὄχι μὲν ἐπικίνδυνοι εἰς τὸ κράτος, ἀλλ' εἰς τοὺς κατοίκους ὀλέθριαι. Θὰ ἴδωμεν πῶς εἰργάσθη συστηματικώτερον ὁ Ἰουστινιανὸς πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν.

Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.— Ἡ νομοθεσία του.

Ὁ Ἰουστινιανός, ὁ ἐκτελέσας τοσαῦτα μεγάλα πολεμικὰ ἔργα καὶ διὰ τούτων ἀνυψώσας τὸ κράτος εἰς μέγα ὕψος δυνάμεως καὶ δόξης, εἰργάσθη ὡσαύτως, καθὼς ἁρμόζει εἰς μέγαν βασιλέα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐσωτερικοῦ μεγαλείου τοῦ κράτους καὶ τῆς εὐδαιμο-

νίας τῶν ὑπηκόων του. Καὶ πρῶτον, καθὼς διὰ τῶν πολεμικῶν ὅπλων εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους, οὕτω διὰ τῶν ἠθικῶν ὅπλων καλῆς νομοθεσίας καὶ εὐνομίας ἐπεμελήθη νὰ στερεώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεδείχθη μέγας νομοθέτης. Ἡ νομοθετικὴ ἐργασία του δὲν περιωρίσθη ἁπλῶς εἰς ἔκδοσιν νόμων καὶ διατάξεων ἰδικῶν του. Περισυλλέξας νομοθετήματα τοῦ παρελθόντος καὶ δημιουργήσας ὁλόκληρον θησαυρὸν καὶ σύστημα νομικῶν διατάξεων καὶ νομικῆς διδασκαλίας ἐδημιούργησε τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Ὡς ἐκ τούτου ἡ νομοθετικὴ ἐργασία τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι πολλαπλῆ καὶ πολυμερής. Οἱ νόμοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης (754 π. Χ.) καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 450 π. Χ., — ὅτε συνετάχθη καὶ ἐξεδόθη ἡ περίφημος ῥωμαϊκὴ νομοθεσία, γραφεῖσα ἐπὶ δώδεκα χαλκῶν πινάκων καὶ διὰ τοῦτο δωδεκάδελτος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κληθεῖσα, — ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους αὐξανόμενοι διὰ τῶν νομικῶν διατάξεων τῶν ἀνὰ πᾶν ἔτος διαδεχομένων ἀλλήλους πραιτώρων, ἤτοι ἀνωτάτων δικαστῶν (οἵτινες ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἐτροποποίουν τοὺς ὑπάρχοντας νόμους ἢ ἐξέδιδαν νέους) ἀπετέλεσαν μέγαν θησαυρὸν νομικόν.

Ὡς ἐκ τῆς ἀδιακόπου ἐπεκτάσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς ξένας χώρας καὶ τῆς συναφείας, τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, πρὸς ἄλλους λαούς, παρήχθη εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἕνεκα τῆς διεθνοῦς οὕτως εἰπεῖν νομικῆς ἀνάγκης, παρεκτὸς τοῦ ὑπάρχοντος

κοινοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, καὶ τὸ λεγόμενον «δίκαιον τῶν ἐθνῶν» Ἑλληνικὴν ἔχον τὴν καταγωγήν. Τὸ νέον τοῦτο *δίκαιον* κατέστη μετὰ μικρὸν ἐπικρατέστερον, ἰδίως ἀφ' ὅτου ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος, ἔδωκε δικαίωμα Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ νόμοι, οἱ διὰ τῶν πραιτωρικῶν διατάξεων ὁλονὲν πολλαπλασιαζόμενοι, ἔγιναν τόσοι ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος), ὥστε ἔκτοτε κατενοήθη ἡ ἀνάγκη τῆς κωδικοποιήσεως, ἤτοι τῆς συστηματικῆς κατατάξεώς των. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ νομοδιδασκάλου Σαλβίου Ἰουλιανοῦ καὶ ὁ καταρτισθεὶς κῶδιξ νόμων ἐκλήθη «αἰωνία διάταξις (αἰώνιον ἔδικτον)». Ἀλλὰ καὶ κατόπιν παρήχθη μέγα πλῆθος νέων νόμων διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας νόμων, ὅσους ἐξέδιδαν οἱ αὐτοκράτορες ἀσκοῦντες καὶ ἐξουσίαν πραιτώρων καὶ τὰ εἰς αὐτοὺς μεταβιβασθέντα νομοθετικὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ τῆς Ῥώμης.

Ἡ τοιαύτη ἀνάπτυξις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου καὶ ἡ αὔξησις τῶν νόμων παρήγαγαν κατὰ μικρὸν συστηματικὴν μάθησιν καὶ διδασκαλίαν. Ἐκ τούτου δὲ ἀνεδείχθησαν ἀπὸ τοῦ τρίτου μ.Χ. ἰδίως αἰῶνος μεγάλοι Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι, ὁ Γάϊος, ὁ Οὐλπιανός, ὁ Παπινιανός. Αὐτοὶ διὰ νομικῶν συγγραφῶν ἡρμήνευαν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν διαφόρων νόμων καὶ ἔδιδαν ἀποκρίσεις καὶ λύσεις εἰς διαφόρους ἀπορίας καὶ ἀποφάσεις ἐπὶ ζητη-

μάτων νομικῶν. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας τῶν νομοδιδασκάλων παρήχθησαν πολυπληθεῖς νομικαὶ πραγματεῖαι καὶ χιλιάδες βιβλίων, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἀπετέλει ὡσαύτως τεράστιον ὑλικὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου.

Ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ κατόπιν ἐπικράτησις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ κράτους καὶ ἔδωκε νέον ὑλικὸν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον. Ἡ παραγωγὴ τοιούτου ἀπείρου ὑλικοῦ, καὶ μετὰ τὸ αἰώνιον ἔδικτον τοῦ Ἀδριανοῦ, καθίστα ἀναγκαίαν νέαν κατάταξιν συστηματικὴν τῶν νόμων, καὶ τοιαύτην νέαν κατάταξιν καὶ συστηματοποίησιν ἐπεχείρησε καὶ ὁ νομοδιδάσκαλος Γρηγοριανὸς κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα καὶ ὁ Ἑρμογενιανὸς κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀπέβλεπε καὶ ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου συνταχθεὶς καὶ ἐκδοθεὶς ὁμώνυμος Θεοδοσιανὸς κῶδιξ. Ἀλλὰ ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐργασίαι ἦσαν ἀτελεῖς καὶ ἡ ἀνάγκη τελειοτέρας καὶ συστηματικωτέρας καὶ πρακτικῶς πλέον εὐχρήστου ἐργασίας ἦτο πάντοτε ἐπαισθητὴ καὶ ἐπιτακτικὴ καθ' ὃν χρόνον ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰουστινιανός, ὁ μετὰ ζήλου σπουδάσας καὶ καλλιεργῶν τὴν νομικὴν ἐπιστήμην.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπελήφθη τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς συστηματοποιήσεως ὁλοκλήρου τοῦ μέχρις αὐτοῦ ἀναπτυχθέντος Ῥωμαϊκοῦ δικαίου καὶ προέβη εἰς τὸ ἔργον μεθοδικῶς. Καὶ πρῶτον ἀνέθεσε (528) εἰς δεκαμελῆ ἐπιτροπείαν νομοδιδασκάλων τὴν κωδικοποίη-

σιν τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐκδοθεισῶν αὐτοκρατορικῶν διατάξεων. Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἤρχισε κατὰ τὸ 528 καὶ ἐπερατώθη τὸ 529, μετὰ ἓν ἀκριβῶς ἔτος, καὶ ἡ γενομένη συλλογὴ τῶν τοιούτων νόμων καὶ ἡ συστηματικὴ κατάταξίς των, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ὅλων τῶν ἀντιφάσεων, τῶν περιττολογιῶν καὶ ταυτολογιῶν, ἀπετέλεσε τὸν Ἰουστινιάνειον λεγόμενον κώδικα, ἀπαρτίζοντα μέρος σπουδαῖον τοῦ ὅλου συστήματος τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου. Ἡ δευτέρα ἐργασία, κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ δωδεκαμελοῦς ἐπιτροπείας νομοδιδασκάλων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τριβωνιανοῦ, ἤρχισε τὸ 530 καὶ ἐτελείωσε τὸ 533 (ἡ δευτέρα καὶ τελειοτέρα ἔκδοσις ἡ μόνη μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσα ἔγινε τὸ 536) καὶ ἦτο ἡ σύνταξις τῶν *Διγέστων* καὶ *Πανδεκτῶν*. Διὰ ταύτης μεθοδικῶς συνελέχθη καὶ συνετάχθη κατὰ τὰ οὐσιώδη ὅλος ὁ ἐπὶ αἰῶνας διὰ τῶν πραιτωρικῶν διατάξεων καὶ τῶν συγγραφῶν τῶν περιφημοτέρων νομοδιδασκάλων παραχθεὶς θησαυρὸς τῆς νομικῆς. Ἡ ἐπιτροπεία εἰς τὴν ἐργασίαν της εἶχεν ὑπὸ μελέτην 4 χιλάδας νομικῶν βιβλίων. Τὸ προϊὸν τῆς τοιαύτης νομικῆς ἐργασίας περιελήφθη εἰς 50 βιβλία.

Παρεκτὸς τῶν δύο τούτων μεγάλων νομικῶν ἐργασιῶν ἔγινε καὶ τρίτη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὴ ἦτο εἶδος Εἰσαγωγῆς· περιελάμβανεν εἰς τέσσαρα βιβλία τὰς λεγομένας *Εἰσηγήσεις*, ἤτοι τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου καὶ ἀπέβλεπε πρὸ πάντων εἰς τὴν εὐχερεστέραν σπουδήν του. Ἀλλὰ

δὲν περιωρίσθη καὶ εἰς τοῦτο μόνον ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐπλούτισε καὶ ὁ ἴδιος τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἐκδίδων πολλοὺς κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του νόμους, τὰς καλουμένας *Νεαράς*. Καὶ αἱ μὲν Νεαραὶ ἐξεδόθησαν Ἑλληνιστί, ὁ δὲ Ἰουστινιάνειος κῶδιξ καὶ οἱ Πανδέκται Λατινιστί. Τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη τὸ ὅλον σύστημα τοῦ Ἰουστινιανείου Δικαίου, τὸ περιλαμβάνον κατ' οὐσίαν ὁλόκληρον τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον καὶ οὕτως ὀνομαζόμενον ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ. Εἶναι τὸ ἔργον τοῦτο ἀθάνατον μνημεῖον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔργον του καὶ κατέστησε διὰ παντὸς ἔνδοξον καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὅλοι οἱ Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα παρέλαβαν τὸ Ἰουστινιάνειον Δίκαιον ὡς βάσιν τῆς δικαιοσύνης καὶ μέχρι σήμερον αἱ θεμελιώδεις βάσεις τοῦ δικαίου καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς ὅλον τὸν πολιτισμένον χριστιανικὸν κόσμον στηρίζονται ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανείου Δικαίου. Καὶ αὐτὸ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἢ Κανονικὸν Δίκαιον εἶναι εἰς πολλὰ ἀπόρροια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. Ἐντεῦθεν δικαίως οἱ ἱστοριογράφοι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀποκαλοῦν «ἀθανασίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ».

Ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖον τῶν εἰρηνικῶν ἔργων τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸν χῶρον τοῦ δικαίου καὶ τοῦ νόμου.

Ὁ αὐτοκράτωρ αὐτός, ἐνῷ ὡς κάτοχος τῆς νομικῆς μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης καλλιεργήσας τὴν ἐπιστήμην

ταύτην ἐμεγαλούργησεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου, καὶ ὡς λάτρις τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς ἵδρυσε θαυμαστὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ταύτης.

Κτίσματα καὶ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικά.

Τὰ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀναγόμενα ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ καλούμενα *κτίσματα*, εἶναι διττά. Τινὰ τούτων εἶναι κτίσματα κοινῆς ὠφελείας πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὑπηκόων ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἢ ἀποβλέποντα εἰς τὴν εὐημερίαν των. Τοιαῦτα εἶναι ἡ κτίσις πόλεων, φρουρίων, τειχῶν καὶ ὀχυρωμάτων πόλεων καὶ ἡ κατασκευὴ ὁδῶν ἁμαξιτῶν, γεφυρῶν, ξενώνων καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, δημοσίων λουτρώνων, κρηνῶν, οἰκητηρίων εἰς θερμὰς πηγὰς ὑδάτων, καὶ πρὸ πάντων ὑδραγωγείων καὶ δεξαμενῶν μεγάλων εἰς πόλεις καὶ εἰς φρούρια. Ἄλλα κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι τὰ κυρίως ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα, τὰ ἐξωτερικῶς μὲν συντείνοντα πρὸς διακόσμησιν, ἐσωτερικῶς δὲ πρὸς καλλιέργειαν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου καὶ πρὸς ἔξαρσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ οἱ κτισθέντες εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Κτίσματα τοῦ πρώτου εἴδους ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς πολλὰ καὶ μεγάλα εἰς τὰς Ἀσιατικὰς καὶ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς καὶ Ἀφρικανικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο τοὺς ἀρίστους τῶν ἀρχιτεκτόνων (ἢ

ὡς ἐλέγοντο τότε, μηχανικῶν), Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον καὶ τὸν ὁμώνυμον του ἀνεψιόν, Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ ἄλλους. Μέγα εἶναι ἰδίως τὸ πλῆθος τῶν νεοκτίστων πόλεων καὶ φρουρίων. Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν τὸ τέως μικρὸν φρούριον καὶ κώμην Δάρας μετέβαλεν εἰς πόλιν μεγάλην καὶ φρούριον πρώτης τάξεως καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς τότε τέχνης. Ἄλλης ἐν Μεσοποταμίᾳ ὀνομαστῆς πόλεως τῆς Ἀμίδης (νῦν Διαρβεκὶρ) ἀνῳκοδόμησε στερεώτερα τὰ τείχη. Καὶ τρίτην πόλιν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν παρὰ τὰ Περσικα μεθόρια, τὴν Ῥάβδον, ἀτείχιστον καὶ ἐκτεθειμένην εἰς ἐπιβουλὰς ἐχθρῶν, ὠχύρωσε καὶ ὑδραγωγεῖον ἐντὸς αὐτῆς κατεσκεύασε. Καὶ ἄλλας πόλεις καὶ φρούρια εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, μεταξὺ Δάρας καὶ Ἀμίδης, περὶ τὰ δώδεκα εἰς ὀρεινοὺς τόπους κείμενα, ἀνῳκοδόμησεν ἰσχυρά· ἀνύψωσε δὲ καὶ ἐστερέωσε τὰ ἐκ τοῦ χρόνου κρημνισθέντα τείχη τῆς Θεοδοσιουπόλεως εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, κατεσκεύασεν ὑδραγωγεῖον καὶ ἐκόσμησε τὴν πόλιν μὲ κρήνας. Ἀνῳκοδόμησε καὶ ὠχύρωσεν ἰσχυρότατα τὸ ἐν καταπτώσει εὑρισκόμενον ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου φρούριον Κιρκήσιον. Καὶ ἄλλας δὲ πόλεις τῆς Μεσοποταμίας, ἢ ἐντελῶς ἀτειχίστους ἢ ὠχυρωμένας μὲ τείχη ταπεινά, τὰς ἠσφάλισε μὲ τείχη ἰσχυρά· ἀνώρθωσε δὲ καὶ τὰ τείχη τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Μεσοποταμίας Ἐδέσσης, Κιρρῶν καὶ Καλλινίκου. Οὕτως ὠχύρωσε φρούριόν τι ἐν Βάλναις, προσέτι δὲ τὰ ἐπίκαιρα φρούρια Σοῦρα, Ζεῦγμα, Ζηνοβίαν (τὸ ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου βασιλίσσης τῆς Παλμύρας

κτισθέν), Νεοκαισάρειαν, Ἱεράπολιν, ὅλα εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Εἰς τὴν Συρίαν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισεν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἀνόρθωσιν τῆς Ἀντιοχείας· ὕψωσεν ἐκ νέου τὰ τείχη της καὶ ἀνῳκοδόμησε σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν πόλιν τὴν πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ἔστρωσε διὰ λίθων μεγάλων· ἔκτισε στοὰς καὶ ἀγορὰς καὶ διὰ ῥυμοτομίας καταλλήλου ἐπλάτυνε τὰς στενὰς ὁδούς, κατεσκεύασεν ὀχετοὺς καὶ κρήνας, ἔπειτα δὲ ἵδρυσε καὶ θέατρον, λουτρῶνας καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια· ἔκτισε δὲ καὶ νοσοκομεῖον ἀνδρῶν, νοσοκομεῖον γυναικῶν καὶ ξενῶνας, καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἱεροὺς ναούς. Ὡσαύτως ἐτείχισε καὶ ἐπλάτυνε καὶ ἐξωραΐσε καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Συρίας, ἰδίως τὴν Κῦρον, τὴν Χαλκίδα (νῦν Χαλέπιον)· καὶ τῆς περιφήμου Παλμύρας ἀνῳκοδόμησε τὰ τείχη καὶ ὑδραγωγεῖον κατεσκεύασε καὶ φρουρὰν στρατιωτικὴν ἐτοποθέτησεν ἐκεῖ.

Πλείστας ἄλλας πόλεις ἔκτισεν ἢ ἀνῳκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀρμενίαν, ἀπὸ τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Μαρτυρουπόλεως μέχρι τῆς πρωτευούσης τῆς Ἀρμενίας Θεοδοσιουπόλεως (Ἐρζερούμ), καὶ αὐτὴν τὴν Θεοδοσιούπολιν ὠχύρωσε δι' ὑψηλῶν τειχῶν καὶ διὰ τάφρων. Ἔκτισε πολλὰ φρούρια εἰς τὴν χώραν τῶν Τζανῶν καὶ εἰς τὴν παρὰ τὴν Καύκασον Λαζικὴν καὶ παρὰ τὸ στόμιον τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὴν Κριμαίαν. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀνῳκο-

δόμησε τὰ τείχη τῆς Νικοπόλεως, Σεβαστείας, Καισαρείας, τῆς Μωκισσοῦ, τῆς Ἀντιοχείας τῆς ἐν Φρυγίᾳ, τῆς ἐν Κιλικίᾳ Μόψου Ἑστίας, τὰ Ἄδανα καὶ τὴν Ταρσόν, εἰς τὴν αὐτὴν χώραν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔκτισε γεφύρας ἐπὶ τοῦ Κύδνου ποταμοῦ καὶ ἀνέκτισε τὴν ἐπὶ τοῦ Σάρου ποταμοῦ λιθίνην γέφυραν. Τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλενούπολιν, τὴν κτισθεῖσαν πρὸς τιμὴν τῆς αὐτοκρατείρας Ἑλένης, ἀλλ' ἀμεληθεῖσαν ἐπὶ τῶν προηγουμένων αὐτοκρατόρων, ἐπλούτισε καὶ ἐκόσμησε δι' ὑδραγωγείου, βαλανείου καὶ ναῶν ἱερῶν καὶ ἀνακτόρων καὶ δημοσίων κτιρίων. Ὡσαύτως ἔκτισεν ὑδραγωγεῖον εἰς τὴν Νίκαιαν. Εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀνώρθωσε τὰ κρημνισμένα ἀνάκτορα, ἀνῳκοδόμησε τὰ βαλανεῖα, ἔκτισεν δὲ γέφυραν ἐπὶ τοῦ Σαγγαρίου. Ὡσαύτως εἰς τὰ Πύθια τῆς Βιθυνίας πλησίον τῶν θερμῶν πηγῶν ἔκτισε, ἀνάκτορα βασιλικὰ καὶ λουτρῶνας καὶ δι' ὑδραγωγείου ἔφερεν ὕδωρ πόσιμον. Εἰς τὸν Πόντον ἀνῳκοδόμησε τὰς πόλεις Ἀμάσειαν καὶ Τραπεζοῦντα.

Πρὸς τούτοις, χάριν τῆς τακτικῆς διὰ Προποντίδος εἰς Κωνσταντινούπολιν σιταγωγίας, κατεσκεύασεν εἰς τὴν Τένεδον εὐρυχωροτάτας σιταποθήκας, ὥστε τὰ πλοῖα τὰ κομίζοντα σῖτον εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁσάκις δὲν ἠδύναντο ἕνεκα ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσουν εἰς τὴν Προποντίδα, κατέθεταν τὰ φορτία των καὶ ἀπέπλεαν χωρὶς νὰ χάνουν καιρόν, ὁ δὲ σῖτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκομίζετο, καιροῦ ἐπιτρέποντος, δι' ἄλλων πλοίων.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ἐν Ἀσίᾳ κτίσματα τοῦ Ἰου-

στινιανοῦ. Εἰς τὴν Εὐρώπην δὲ τόσον πολλὰ φρούρια καὶ πόλεις ἠνώρθωσεν, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μνημονευθοῦν ὅλα ἐνταῦθα. Τὸ πλῆθος τῶν φρουρίων τούτων ἦτο προωρισμένον νὰ προφυλάσσῃ τὰς χώρας τοῦ Κράτους ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἐκτίσθησαν δὲ ἢ ἀνῳκοδομήθησαν κατὰ τόπους τὰ ἑξῆς: Εἰς τὴν Ἤπειρον ἐκτίσθησαν φρούρια 32, ἀνεκτίσθησαν δὲ 26· εἰς τὴν Νέαν Ἤπειρον (τὴν πέραν τοῦ Δυρραχίου ἤτοι τὴν Ἀλβανίαν) ἐκτίσθησαν φρούρια 12, ἀνεκτίσθησαν 24· εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκτίσθησαν καὶ ἀνεκτίσθησαν ἐν ὅλῳ φρούρια 46· εἰς τὴν Θεσσαλίαν 7· εἰς τὴν Δαρδανίαν (τὴν νῦν Σερβίαν) ἐκτίσθησαν φρούρια νέα 8, ἀνῳκοδομήθησαν δὲ 61· εἰς τὴν Σαρδικὴν (τὴν παρὰ τὴν Σόφιαν χώραν) ἐκτίσθησαν καὶ ἀνεκτίσθησαν 9· εἰς τὴν Ῥοδόπην 100, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Δανουβίου 45· εἰς τὴν λοιπὴν Μοισίαν καὶ Θράκην 27 μεγάλα καὶ ἄλλο πλῆθος ἀναρίθμητον μικρῶν, εἰς δὲ τὰς Ἰλλυρικὰς χώρας 165. Πρὸς τούτοις ἔργα οἰκοδομικὰ δημόσια μεγάλα ἐξετελέσθησαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον (ἰδίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν) καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἀφρικήν, ἰδίως εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἡ ὁποία ἐκοσμήθη δι' ἀγορᾶς καὶ βαλανείων καὶ ἱερῶν νχῶν· πολλὰ δὲ φρούρια ἔκτισεν ἢ ἀνῳκοδόμησε καὶ εἰς τὴν Νουμιδίαν (Ἀλγερίαν). Φρούρια ἰσχυρὰ ἐκτίσθησαν καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ Ἡρακλείου Πορθμοῦ, καὶ ναὸν ἀξιοθέατον ἐκεῖ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Θεοτόκον ὁ Ἰουστινιανός, ὡς σημεῖον ὅτι ἐκεῖθεν ἤρχιζε τὸ κράτος. Φρούρια ἔκτισεν ἢ ἀνῳκοδόμησε καὶ εἰς τὴν Σαρδηνίαν.

Ἐκτὸς τῆς κτίσεως πόλεων καὶ φρουρίων, γεφυρῶν καὶ ὑδραγωγείων καὶ δεξαμενῶν καὶ λουτρῶν ἐφρόντισεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ περὶ τῆς ὁδοποιΐας εἰς τὸ κράτος, κατασκευάσας ὁδοὺς ὄχι μόνον εἰς ὁμαλοὺς τόπους, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀρεινούς.

Καὶ τοιαῦτα μὲν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων. Μνημεῖα δὲ αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὰ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου ἀποβλέποντα δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἄξια μνείας. Τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον, τὸ ἐπιφανέστατον καὶ ὀνομαστότατον καὶ διὰ παντὸς ἀθάνατον τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μνημείων εἶναι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Ὁ ναὸς αὐτός, κτισθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ συμπληρωθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου, ἦτο ἀφιερωμένος ὄχι εἰς ἁγίαν τινὰ γυναῖκα Σοφίαν καλουμένην, ἀλλ' εἰς τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν κατὰ Σολομῶντα πάρεδρον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου, μὲ τὴν ὁποίαν κατεσκεύασεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον καὶ ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα διέπῃ τὸν κόσμον τοῦτον μετὰ ὁσιότητος καὶ δικαιοσύνης. Ὁ ναὸς αὐτὸς κατέστη τάχιστα ὁ μεγαλήτερος καὶ ἐπισημότερος ναὸς τῆς πρωτευούσης καλούμενος καὶ Μεγάλη Ἐκκλησία. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου κατεστράφη ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ ἀνῳκοδομήθη πάλιν. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ

κατεστράφη πάλιν ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, περὶ τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω.

Ὁ μέγας βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν ἀνήγειρε τὸν ναὸν πάλιν ἐκ θεμελίων ὡς ἀριστούργημα ἀθάνατον Ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης. Αἰώνιον μνημεῖον θαυμάσιον τοῦ καλοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη ὡς μωαμεθανικὸν τέμενος ἐξαίρει τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου διὰ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ εἰκονιζομένης ἰδέας τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Ὁ ναὸς ἐκτίσθη διὰ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ περιφήμων ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου τοῦ Τραλλιανοῦ καὶ τῶν δύο Μιλησίων Ἰσιδώρων, θείου καὶ ἀνεψιοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος Ἰουστινιανός, ὡς εἰδημονέστατος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐπεστάτει εἰς τὸ ἔργον, δίδων σοφὰς ὁδηγίας εἰς τοὺς μεγάλους ἀρχιτέκτονας διὰ τῆς μεγαλοφυοῦς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπινοίας του. Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ ἤρχισε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 532, ἐπερατώθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 537 καὶ ἀπήτησε δαπάνην περίπου 360 ἑκατομμ. δραχμῶν. Ὄχι μόνον δὲ ὁ μέγας ναὸς ὑπὸ καθόλου τεχνικὴν ἔποψιν ἔγινε θαυμάσιος, ἀλλὰ κατεσκευάσθη διὰ τελειοτάτων συστατικῶν τεχνικοῦ ὑλικοῦ. Ὅλον τὸ ἀχανὲς κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἰδίως αἱ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὰ ἀρχιτεκτονικά των μνημεῖα περίφημοι Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔδωκαν τὸ ἀπαιτούμενον ὑλικόν, ἰδίως τὸ τῶν κιόνων, οἱ ὁποῖοι ἐκομίσθησαν ἐκ τῶν ἀρχαίων μνημείων.

Τρία ἰδίως ἦσαν τὰ μεγαλήτερα πλεονεκτήματα

τοῦ ναοῦ· ἡ συμμετρία, ἡ ἐλαφρότης καὶ πρὸ πάντων τὸ φῶς. «Φωτὶ δὲ καὶ ἡλίου μαρμαρυγαῖς ὑπερφυῶς πλήθει (λέγει ὁ Προκόπιος ὁ ἱστοριογράφος τῶν χρόνων ἐκείνων) φαίνοι ἂν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεσθαι ἡλίῳ τὸν χῶρον, ἀλλὰ τὴν αἴγλην ἐν αὐτῷ φύεσθαι· τοσαύτη τοῦ φωτὸς περιουσία καὶ τοῦτο δὴ τὸ ἱερὸν περικέχυται». Ὁποῖος δὲ καὶ ὁπόσος ὁ ἐσωτερικὸς ἀμύθητος ὑλικὸς πλοῦτος ὁ κοσμῶν τὸν ναὸν μαρτυρεῖ ὁ Προκόπιος λέγων, ὅτι μόνον τοῦ θυσιαστηρίου, δηλαδὴ τοῦ ἰδιαιτέρου ἱεροῦ καλουμένου χώρου, ὁ πλοῦτος ἀνήρχετο εἰς 44 χιλιάδας λίτρας ἀργύρου. Πόσον ὁ ναὸς αὐτὸς διὰ τοῦ καλλιτεχνικοῦ του μεγαλείου συνετέλει εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος μαρτυρεῖ ὁ αὐτὸς Προκόπιος, λέγων ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ ὁ «νοῦς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακράν που ἡγούμενος αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖν μάλιστα οἷς αὐτὸς εἵλετο». Τοιοῦτος ἦτο ὁ ναὸς ὁ παμμέγιστος τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, «ὁ οὐρανὸς ὁ ἐπίγειος, ὁ θρόνος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ Χερουβικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, τὸ πάσης γῆς ἀγαλλίαμα, τὸ ὡραῖον καὶ ὡραίου ὡραιότατον», ὡς λέγει τις ἄλλος ἱστριογράφος.

Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός, διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τούτου ἀπέβλεπε κυρίως τὸ μὲν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, τὸ δὲ εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς πρωτευούσης. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐτελοῦντο πᾶσαι αἱ μεγάλαι θρησκευτικαὶ καὶ ἐθνικαὶ ἑορταὶ καὶ τελεταί. Ἐκεῖ ἐδέετο

ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Χριστιανικῶν ὅπλων, ὅτε ἀπήρχετο εἰς ἐκστρατείας· ἐκεῖ μετέβαινεν ἐν θριάμβῳ καὶ ἐδόξαζε τὸν Θεὸν ἐπιστρέφων νικηφόρως ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὸν στρατόν του. Τὸ καλλιτεχνικὸν μεγαλεῖον τοῦ ναοῦ ἐσεβάσθησαν ὅλοι αἱ αἰῶνες καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μωαμεθανὸς κατακτητής, μόλις κατέλαβε τὴν πόλιν, εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἀπ' εὐθείας μετέβη καὶ τὸν μετέβαλεν εἰς προσευκτήριον τῆς θρησκείας του.

Δεύτερον μέγα εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησιαστικὸν κτίσμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶνε ὁ μετὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν περιφημότατος ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀλλ' ἐκάη ἐπίσης κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «Νίκα». Κατόπιν ἐκτίσθη καὶ αὐτὸς μεγαλοπρεπέστερος ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ σῴζεται μέχρι σήμερον χρησιμεύων ὡς μουσεῖον στρατιωτικόν. Ἄλλους ναοὺς ἱεροὺς ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: τὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν (τὸν ἐν τῷ τόπῳ Βλαχέρναις), προσέτι δὲ τὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς (τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς)· ἔκτισε τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἄννης εἰς τόπον καλούμενον Δεύτερον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ εἰς τὸ Βυζάντιον· τὸν ναὸν τῶν πρωτοθρόνων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου· ὡσαύτως δὲ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (τὸν κτισθέντα ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐτάφη ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ τούτου ὡς καὶ οἱ πρῶτοι διάδοχοί του), κατηδάφισε καὶ ἀνήγειρεν ἐκ θεμελίων

πολὺ μεγαλήτερον καὶ πολυτελέστερον. Τὸν ναὸν τοῦτον κατεδαφίσας τῷ 1453 ὁ πορθητὴς Σουλτᾶνος ἀνῳκοδόμησεν εἰς τὴν θέσιν του τὸ μωαμεθανικὸν τέμενος, τὸ καλούμενον ἐκ τοῦ ὀνόματός του Σουλτὰν Μαχμούτ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε καὶ τοὺς ναοὺς τῶν ἁγίων Ἀκακίου καὶ Λαυρεντίου καὶ τοῦ Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου Κόλπου, τὸν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τὸν τόπον τῆς πρωτευούσης τὸν καλούμενον Ἕβδομον, καὶ ἄλλων πολλῶν ἁγίων. Πρὸς τούτοις ἔκτισε ναὸν εἰς τὸ Ἱερεῖον (Ἡραῖον) εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ Βοσπόρου (εἰς τὸ στενώτατον μέρος) ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης (εἰς τὰς σήμερον Ῥούμελη-χισσὰρ καὶ Ἀνατολοῦ-χισσὰρ καλουμένας θέσεις) ναοὺς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον ἔξοδον ἔκτισε μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος.

Πλὴν τῶν ἱερῶν τούτων ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε τὴν ἀγορὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν καλουμένην Αὐγουσταίαν (ὅπου ἵστατο καὶ ἀνδριὰς ἔφιππος τοῦ Ἰουστινιανοῦ δικνύων ὑπερηφάνως διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν ἡττηθεῖσαν Ἀνατολήν), καὶ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον τῆς Συγκλήτου, τὸ καλούμενον βουλευτήριον· ὄχι μακρὰν δὲ ἔκτισεν ἀνάκτορον λαμπρότατον μὴ δυνάμενον νὰ περιγραφῇ διὰ λόγου, ὡς λέγει ὁ Προκόπιος, μετὰ προαυλίου θαυμασίου καλουμένου Χαλκῆς, καὶ μεγαλοπρεπῶν τοίχων ὑψηλῶν καὶ ὀρόφου. Τὸ ἀνάκτορον ἐκο-

σμεῖτο διὰ τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι παρίσταναν τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἀφρικῇ πολέμους τοῦ αὐτοκράτορος. Ἔκτισε δὲ ἀνάκτορα καὶ εἰς τὸ Ἱερεῖον ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου. Πλὴν τούτων καὶ παλαιόν τινα ξενῶνα, κείμενον μεταξὺ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ χρησιμεύοντα ὡς νοσοκομεῖον, καταστραφέντα κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, ἀνήγειρεν ἐκ θεμελίων πολὺ μεγαλήτερον καὶ ὡραιότερον, κτίσας ἐντὸς πλῆθος μικρῶν κατοικιῶν. Ἔκτισε δὲ καὶ δύο ἄλλα τοιαῦτα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, συνεργούσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας. Καὶ ἄλλα μικροτέρου λόγου ἄξια τοιαῦτα καταστήματα πολλὰ ἵδρυσεν ὁ Ἰουστινιανός. Καὶ παλάτιον βασιλικὸν ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου κείμενον μετέβαλεν εἰς μοναστήριον μεγαλοπρεπές, χρησιμεῦον ὡς ἄσυλον εἰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἀκουσίως ἢ ἐξ ἀνάγκης περιέπεσαν εἰς ἁμαρτίαν καὶ ἐζήτουν σωτηρίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης χώρας τοῦ Κράτους ἔκτισεν ἱεροὺς ναοὺς καὶ μοναστήρια καὶ ἰδίως ὅπου διὰ τῶν ἐνεργειῶν του οἱ ἰθαγενεῖς βάρβαροι προσῆλθαν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, καθὼς εἰς τὴν Λιβύην καὶ Νουμιδίαν. Ἀφιεροῦντο δὲ οἱ ναοὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν πολιοῦχον καὶ ὑπέρμαχον στρατηγὸν τὴν Θεοτόκον.

Πολλοὺς ναοὺς καὶ μοναστήρια ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, ἰδίως εἰς τὴν

Ἀρμενίαν, Μικρὰν Ἀσίαν (ὅπου κατεδαφίσας τὸν μικρὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τοῦ Ἰωάννου Θεολόγου ἀνῳκοδόμησε ναὸν μεγαλοπρεπέστατον, ὅμοιον πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων), ἐν Συρίᾳ (ἰδίως ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλμύρᾳ). Ἀλλὰ τὸ περιφανέστατον, ὀνομαστότατον καὶ ἱστορικῶς διασημότατον εἶνε ὁ μέχρι σήμερον ὡς μωαμεθανικὸν τέμενος (κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἁγίας Σοφίας) σῳζόμενος ἐν Ἱερουσαλὴμ ναὸς τῆς Θεοτόκου, τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καλούμενος, κτισθεὶς ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σολομῶντος, πλησιέστατα τοῦ χώρου ὅπου ἦτο κτισμένος ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος. Τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ὡς μέγας ναὸς καὶ ἐν τῷ Κορανίῳ, μετεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Χαλίφου Ὀμὲρ τοῦ καταλαβόντος τὸ 637 τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τέμενος ἤτοι Τζαμίον Μωαμεθανικόν· ἐπὶ δὲ τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ὁ Χαλίφης Ἀβδελμαλὲκ (685—705 μ. Χ.) ἔκτισε τέμενος Μωαμεθανικὸν μεγαλοπρεπέστατον.

Καὶ εἰς ἄλλους δὲ τόπους τῆς Παλαιστίνης ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἱερά. Εἰς Σαμάρειαν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σαμαρειτῶν, ἀφοῦ πολλοὶ ἐκ τούτων ἔγιναν Χριστιανοί, ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαριζίου, τοῦ ἱεροῦ κέντρου τῶν Σαμαρειτῶν, ἔκτισε πέντε ναοὺς Χριστιανικούς.

Μέγιστον καὶ σημαντικώτατον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθόλου

εἶναι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ κτισθὲν ἱερόν, τὸ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου ὄασιν καὶ σταθμὸν σπουδαιότατον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μαρτύριον τρανὸν τῆς ἄλλοτε κοσμοκρατείρας ἀρχῆς του καὶ σήμερον ἀκόμη κεκτημένον ὄχι μικρὰν ἠθικὴν σημασίαν.

Τέλος δὲ τοσοῦτον πολλὰ καὶ μεγάλα ἦσαν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκτελεσθέντα κτίσματα, ὥστε ὁ Προκόπιος, ὁ περιγράψας αὐτὰ εἰς πέντε ὁλόκληρα βιβλία, λέγει ὅτι ὁ μεταγενέστερος κόσμος θεώμενος αὐτὰ δὲν ἤθελε πιστεύσει ὅτι «πάντα ἀνδρὸς ἑνὸς τυγχάνουσιν ἔργα ὄντα, ἂν μὴ τοῦτο δι' ἰδίας συγγραφῆς οὕτως τεκμηριωθῇ».

Συγκοινωνία, ἐμπορία καὶ βιομηχανία.

Ἀλλ' ἡ μεγαλοπραγμοσύνη τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀπέβλεπεν ἰδίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν διὰ ταύτης προαγωγὴν τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας, καὶ τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ πλούτου, τῶν δύο τούτων μεγάλων πηγῶν τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ. Τὸ Κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἄρχον ἀπ' εὐθείας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας καὶ βορείου Ἀφρικῆς ἢ ἐκτεῖνον ἐμμέσως ἐπ' αὐτὰς τὴν πολιτικὴν προστασίαν καὶ δύναμιν, ἦτο τὸ μέγιστον καὶ μοναδικὸν ἐμπόριον, ἤτοι ἐμπορικὴ ἀγορὰ

τῆς Εὐρώπης, τῆς Δυτικῆς Ἀσίας, καὶ τῆς βορείου καὶ Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, καὶ εἰς τὸ κράτος/τοῦτο εἰσέρρεαν ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα. Ὅτι δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς ἰδιαιτέρως ἐπρονόει καὶ περὶ τῆς ἐμπορικῆς συναφείας πρὸς τὸ μέγα Περσικὸν κράτος καὶ διὰ τούτου πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν, περὶ τούτου μαρτυρεῖ τὸ κείμενον τῆς πρὸς τὸν Χοσρόην συνθήκης τοῦ 556, ὅπου ὑπῆρχαν, καθὼς εἴδαμεν, ἰδιαίτεραι διατάξεις περὶ τῆς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐμπορίας, πλὴν τῶν ἄλλων δὲ καὶ ἡ διάταξις ἡ προνοοῦσα περὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς *κλεπτοτελωνίας* (ἢ ὡς λέγομεν ἡμεῖς, τοῦ λαθρεμπορίου). Διὰ τῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας συνῆψε πρὸς τὴν Ἀβησσυνίαν, ἐφρόντιζε κυρίως νὰ διανοίξῃ νέας ὁδοὺς ἐμπορικὰς εἰς τὸ κράτος, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐμπορίαν τοῦ πολυτιμοτάτου τότε φυσικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ προϊόντος τῆς μετάξης τοῦ καλλιεργουμένου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Εἴπαμεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἤθελεν ἡ ἐμπορία αὐτή, ἡ γινομένη ἕως τότε διὰ τῆς Περσίας, νὰ διεξάγεται τοῦ λοιποῦ διὰ τῆς Ἀβησσυνίας, καὶ δι᾽ ἐμπόρων Ἀβησσυνῶν. Ἀλλ᾽ αἱ ἐνέργειαί του ἀπέτυχαν, διότι οἱ Ἀβησσυνοὶ ἔμποροι δὲν κατώρθωσαν νὰ διαγωνισθοῦν προς τοὺς Πέρσας ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι προλαμβάνοντες τοὺς Ἀβησσυνοὺς ἐξῆγαν ὅλα τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν συγκεντρούμενα πρὸς ἐξαγωγὴν ἐμπορεύματα μετάξης. Ἀλλ᾽ ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ ἦλθεν ἄλλοθεν, ἐνῷ ἀκόμη ἐβασίλευεν ὁ Ἰουστινιανός. Κατά τινα παράδοσιν δύο μοναχοὶ κατώρθωσαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὸ κράτος

κρυφίως ἐκ Κίνας μεταξόσπορον, ἤτοι ᾠὰ βόμβυκος ἐντὸς τοῦ κοίλου τῶν ῥάβδων των· κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν Πέρσης τις ἐλθὼν ἐκ τῆς Κίνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔφερεν ἐντὸς νάρθηκος τὸν πρῶτον μεταξόσπορον. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ διὰ τῶν φροντίδων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ βασιλέως ἐκείνου εἰσήχθη τὸ πολύτιμον προϊὸν εἰς τὸ κράτος καὶ ἤρχισεν ἡ παραγωγὴ τῆς μετάξης, ἡ ὁποία ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἴσως καὶ πρότερον ἀκόμη, καὶ ἐκαλεῖτο Σηρικὸν ἢ Σηρικὴ (ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Σηρῶν, τοῦ κατοικοῦντος τὴν Κίναν ἢ τὴν Ἰνδικὴν) καὶ Μηδική, διότι εἰσήγετο εἰς τὸ κράτος διὰ τῆς Μηδίας καὶ Περσίας, ἢ διότι παρὰ τῶν Μήδων πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν τὴν χρῆσίν της. Ἡ παραγωγὴ τῆς μετάξης ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν διεδόθη καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἦτο ἐπὶ αἰῶνας πολυτιμότατον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν προϊὸν τοῦ κράτους. Ἀπὸ δὲ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος κατέστη γνωστὴ ἡ καλλιέργεια εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐγενικεύθη εἰς τὴν Ἑσπερίαν. Οὕτως ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐδώρησεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἐμμέσως δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἓν τῶν γονιμωτάτων βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν κεφαλαίων τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Ἡ σημασία τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τοῦ μεγάλου καὶ μεγαλοπράγμονος βασιλέως ἡ προσοχὴ δὲν περιωρίσθη ἁπλῶς εἰς τὰ τῆς πολιτείας καὶ εἰς τὰ ἐγκόσμια συμφέροντα καὶ τὴν ὑλικὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ ἐστράφη καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τὰ πνευματικὰ καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν εἰρήνην τοῦ λαοῦ. Τὸ κράτος ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐταράσσετο ὑπὸ θρησκευτικῶν ἐρίδων καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς αἱρέσεως τῶν Μονοφυσιτῶν, τῶν παραδεχομένων μίαν μόνον θείαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀπερρόφησε τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ὄχι δύο φύσεις ἀσυγχύτως ἡνωμένας, ὡς ἀνέκαθεν ἐδίδασκεν ἡ Ἐκκλησία. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκ φύσεως καὶ ἀνατροφῆς ἦτο εὐσεβής, ἔλαβε δὲ καὶ παίδευσιν θεολογικὴν καὶ φιλοσοφικήν. Εἰργάσθη λοιπὸν μετὰ ζήλου εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων συγκαλέσας τὴν πέμπτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (554 μ. Χ.), διὰ τῆς ὁποίας καθὼς καὶ διὰ τοῦ ἰδικοῦ του κύρους ἐπέτυχε τὴν λύσιν τῆς ἔριδος. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ὡς θεολόγος συγχρόνως δὲ καὶ μουσικὸς ἐποίησε τὸ μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψαλλόμενον τροπάριον κατὰ τὴν λειτουργίαν πρὸ τῆς Μικρᾶς Εἰσόδου : « Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κτλ. . . . Σαρκωθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας

ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας· εἷς ὢν τῆς Ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, σῶσον ἡμᾶς». Εἰς τὸ τροπάριον αὐτὸ ἐκτίθεται σαφῶς καὶ τὸ δόγμα τῆς ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸ μνημονευθὲν ζήτημα τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, γονιμωτάτη καὶ πλουσιώτάτη εἰς πολλὰ καὶ ποικίλα ἔργα ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ. Τὰ ἔργα ταῦτα μαρτυροῦν βεβαίως ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπῆρξεν ἀληθὴς βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλεία του ὡς λαμπροτάτη καὶ ἐνδοξοτάτη ἐθαυμάσθη δικαίως ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Βεβαίως δὲν ἔλειπαν καὶ μερικὰ σκοτεινὰ σημεῖα εἰς τὴν ὅλην λαμπρὰν εἰκόνα, διότι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔργον εἶναι τέλειον καὶ οὐδεμία βασιλεία ἢ κυβέρνησις ὅσον καὶ ἂν μεγαλουργήσῃ, εἶναι ἀπηλλαγμένη καί τινων κακῶν. Καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ βασιλεία μεταξὺ τῶν συγχρόνων εἶχε μὲν τοὺς μεγάλους ἐπαινέτας, ἀλλ' εἶχε καὶ τοὺς ὀλίγους δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους. Καὶ ἦτο δυνατὸν ἀνὴρ τοσαύτην συγκεντρῶν εἰς τὰς χεῖράς του ἐξουσίαν, τῶν πάντων ἐπιλαμβανόμενος, τὰ πάντα αὐτὸς ἐκτελῶν, τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ὡς οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ καταστήσας αὐταρχικὴν μοναρχίαν, ἀληθῆ αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν, νὰ μὴ προκαλῇ ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως ἀντιπολίτευσιν, μὴ δυναμένην μὲν νὰ ἐκδηλωθῇ διὰ λόγου καὶ διὰ γραφῆς, ἀλλ' οὐχ ἧττον δυσμενέστατα καθ' ἑαυτὴν κρίνουσαν τὰς Κυβερνητικὰς πράξεις ;

Ἄλλως τε ὄχι μὲν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ἀλλ' οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες τοῦ κράτους καὶ αὐτοὶ οἱ αὐλικοί του δὲν ἦσαν ἄνθρωποι ἄμεμπτοι ἠθικῶς. Ὁ Ἰωάννης Καππαδόκης, ὁ κατέχων τρόπον τινὰ θέσιν πρωθυπουργοῦ, ἦτο ἀνὴρ δυνατώτατος μὲν τὸ πνεῦμα καὶ ἱκανώτατος «γνῶναι τὰ δέοντα», ἀλλὰ συγχρόνως πονηρός, πλεονέκτης καὶ παντελῶς ἀπαίδευτος· ὁ Βελισάριος ἦτο μέγας στρατηγός, ἀλλ' ὄχι ἀπηλλαγμένος καί τινος δουλοπρεπείας. Τοιοῦτοι ἦσαν πολὺ περισσότερον ὁ Ναρσῆς καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί· ὁ Τριβωνιανὸς ἦτο μὲν εἰς ἄκρον πεπαιδευμένος ἀνὴρ καὶ μέγας νομοδιδάσκαλος, ἀλλ' ὄχι αὐστηρῶν ἠθικῶν ἀρχῶν εἰς τὸν βίον, φιλήδονος δὲ καὶ πλεονέκτης. Πᾶσα λοιπὸν κατὰ τῶν ἀνθρώπων τούτων ὑπολανθάνουσα ἀντιπολίτευσις ἐστρέφετο καὶ κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τοιούτου δέ τινος ἀντιπολιτευτικοῦ φρονήματος προϊὸν καὶ ἔκφρασις ὑπῆρξεν ἀνέκδοτός τις ἱστορία, ἐκδοθεῖσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀποδιδομένη εἰς αὐτὸν τὸν μέγαν ἐξυμνητὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱστοριογράφον Προκόπιον. Εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτὴν διὰ ζοφερωτάτων χρωμάτων παριστάνεται ἡ ὅλη κυβέρνησις τοῦ βασιλέως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῆς Θεοδώρας ὁ πρὸ τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθὼς καὶ ἄλλων ἀνδρῶν τῆς αὐλῆς ὁ βίος. Καθ' ὅμοιον τρόπον περιγράφεται καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος τοῦ Βελισαρίου καὶ μάλιστα τῆς γυναικός του Ἀντωνίνης.

Η [illegible] κακολογίαν τάσις τῆς « Ἀνεκδότου ἱστο- [illegible] τοσοῦτον, ὥστε ὄχι μόνον αἱ γενόμεναι [illegible] βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ ἐκ τού- [illegible] ἐπιρρίπτωνται εἰς τὰ σφάλματα τοῦ Ἰου- [illegible] ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ φυσικαὶ θεομηνίαι εἰς [illegible] Τοιαῦται θεομηνίαι ἦσαν οἱ μεγα- [illegible] κατὰ τὰ ἔτη 527 καὶ 529, [illegible] πόλεις ἔπαθον δεινὰς συμφο- [illegible] ἡ Βηρυτὸς (ὅπου κατέπεσε [illegible] πολλῆς κατέθαψαν τοὺς [illegible] οἴκων), ἡ Κων- [illegible] Δυρράχιον. Ὡσαύτως [illegible] κατὰ τὸ ἔτος 531 καὶ [illegible] ἔκαμε με- [illegible] ἑλληνικόν.

[illegible] τῆς [illegible] Χ. [illegible]

λῶν κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὅτι οὗτος ἔκλεισε τὸ 529 μ. Χ. ἢ βραδύτερον τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν σχολήν, τὴν ἀπ' αἰώνων εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὑπάρχουσαν. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις ἐκείνη προῆλθεν ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ζήλου του, διότι ἡ ἐν Ἀθήναις Σχολὴ ἐκπροσωποῦσα τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον, ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἐνταῦθα διδασκομένης φιλοσοφίας ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς λείψανον τοῦ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ βίου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μολονότι πρὸ 150 ἤδη ἐτῶν διὰ νόμων εἶχε καταργηθῇ εἰς τὸ κράτος ἡ εἰδωλολατρεία, ὑπῆρχαν ἀκόμη φανεροὶ καὶ κρύφιοι μυριάδες ἐκ τῶν θιασωτῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας, δυσμενῶς ἐννοεῖται διακείμενοι πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦ μεγάλου καὶ πανισχύρου αὐτοκράτορος καὶ θερμοτάτου ζηλωτοῦ καὶ ὑπερμάχου τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατεκρίθη ὑπό τινων καὶ ὡς λίαν δεσποτικὸς μονάρχης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος καὶ διὰ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου του κατέστησε τὴν ἀρχὴν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰσχυροτάτην, «πρῶτος, ὡς λέγει ὁ Ἀγαθίας, ἐν τοῖς κατὰ τὸ Βιζάντιον βεβασιλευκόσιν αὐτοκράτωρ ὀνόματί τε καὶ πράγματι ἀποδεδειγμένος». Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὴν τοιαύτην δύναμιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν δύναμιν περιεποίησεν εἰς ἑαυτὸν διὰ τῆς περὶ τὸ ἄρχειν ἀρετῆς, ἐφάνη καὶ μεγαλόψυχος καὶ μετριοπαθής, συγχωρήσας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐπιβουλεύσαντας τὴν ζωήν του. Τὸ ὅτι ἔκ τινος

Ἡ πρὸς κακολογίαν τάσις τῆς «Ἀνεκδότου ἱστορίας» προβαίνει τόσον, ὥστε ὄχι μόνον αἱ γενόμεναι εἰς τὸ κράτος βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ ἐκ τούτων ζημίαι νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὰ σφάλματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ φυσικαὶ θεομηνίαι εἰς τὰς ἁμαρτίας του. Τοιαῦται θεομηνίαι ἦσαν οἱ μεγάλοι σεισμοὶ οἱ γενόμενοι κατὰ τὰ ἔτη 527 καὶ 529, ὅτε πολλαὶ τοῦ κράτους πόλεις ἔπαθαν δεινὰς συμφοράς, ἰδίως δὲ ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Βηρυτὸς (ὅπου κατέπεσε καὶ τὸ κτίριον τῆς Νομικῆς σχολῆς καταθάψαν τοὺς ἐντὸς αὐτῆς σπουδάζοντας νέους εὐγενῶν οἴκων), ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Κόρινθος, τὸ Δυρράχιον. Ὡσαύτως δὲ ὁ φοβερὸς λοιμός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος 531 καὶ ἰδίως τὸ 542 μ. Χ. ἐξ Αἰγύπτου ἀναφανεὶς ἔκαμε μεγάλην φθορὰν ὄχι μόνον εἰς τὸ κράτος τὸ ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης. Ὁ λοιμὸς ἦτο ὅμοιος πρὸς τὸν τοῦ 429 π. Χ. κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐκ Λιβύης εἰς Ἀθήνας ἐνσκήψαντα καὶ πρὸς τὸν πολὺ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν τὸ 747 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε′ μαστίσαντα πάλιν τὸ κράτος, πολλάκις δὲ καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀναφανέντα εἰς πολλὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Καὶ τοιαῦται μὲν κατηγορίαι, ἐλεγχόμεναι ἀμέσως ὡς ἀνυπόστατοι, μαρτυροῦν ἁπλῶς τὸ ἀνυπόστατον καὶ τερατωδῶς ὑπερβολικὸν καὶ τῶν ἄλλων πιθανωτέρων φαινομένων κατηγοριῶν κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ μόνη οὐσιαστικὴ κατηγορία ἡ γενομένη ὑπὸ πολ-

λῶν κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὅτι οὗτος ἔκλεισε τὸ 529 μ. Χ. ἢ βραδύτερον τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν σχολήν, τὴν ἀπ' αἰώνων εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὑπάρχουσαν. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις ἐκείνη προῆλθεν ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ζήλου του, διότι ἡ ἐν Ἀθήναις Σχολὴ ἐκπροσωποῦσα τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον, ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἐνταῦθα διδασκομένης φιλοσοφίας ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς λείψανον τοῦ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ βίου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μολονότι πρὸ 150 ἤδη ἐτῶν διὰ νόμων εἶχε καταργηθῇ εἰς τὸ κράτος ἡ εἰδωλολατρεία, ὑπῆρχαν ἀκόμη φανεροὶ καὶ κρύφιοι μυριάδες ἐκ τῶν θιασωτῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας, δυσμενῶς ἐννοεῖται διακείμενοι πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦ μεγάλου καὶ πανισχύρου αὐτοκράτορος καὶ θερμοτάτου ζηλωτοῦ καὶ ὑπερμάχου τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατεκρίθη ὑπό τινων καὶ ὡς λίαν δεσποτικὸς μονάρχης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος καὶ διὰ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου του κατέστησε τὴν ἀρχὴν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰσχυροτάτην, «πρῶτος, ὡς λέγει ὁ Ἀγαθίας, ἐν τοῖς κατὰ τὸ Βιζάντιον βεβασιλευκόσιν αὐτοκράτωρ ὀνόματί τε καὶ πράγματι ἀποδεδειγμένος». Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὴν τοιαύτην δύναμιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν δύναμιν περιεποίησεν εἰς ἑαυτὸν διὰ τῆς περὶ τὸ ἄρχειν ἀρετῆς, ἐφάνη καὶ μεγαλόψυχος καὶ μετριοπαθής, συγχωρήσας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐπιβουλεύσαντας τὴν ζωήν του. Τὸ ὅτι ἔκ τινος

δίκης περὶ ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεμίχθη ἀδίκως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Βελισαρίου, δὲν ἦτο τοῦτο σφάλμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη γενναιόψυχος. Εἶναι δὲ μῦθος τὸ βραδύτερον λεχθὲν ὅτι ὁ Βελισάριος στερηθεὶς τὴν περιουσίαν περιῆλθε περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου εἰς κατάστασιν ἐπαίτου. Ἡ διάδοσις αὐτὴ προῆλθε βέβαια ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν περὶ Βελισαρίου λεγομένων πρὸς τὰ περὶ τοῦ Ἰωάννου Καππαδόκου ἀληθῶς λεγόμενα, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔπαθεν ἄξια τῶν ὅσων ἔπραξε κακῶν, κατήντησε νὰ τελευτήσῃ τὸν βίον ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐπαιτῶν «ἄρτον ἢ ὀβολὸν ἐκ τῶν προσπιπτόντων». Λέγει δὲ ὁ Προκόπιος περὶ τῆς μεγαθυμίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τοὺς ἐπιβουλεύοντας κατὰ τοῦ θρόνου καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ: «τεκμήριον δὲ τῆς τοῦ βασιλέως φιλανθρωπίας καὶ τοῦτο ὅτι οἱ ἐπιβουλεύσαντες κατ' αὐτοῦ μέχρι φόνου ὄχι μόνον διετηρήθησαν εἰς τὴν ζωήν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀξιωμάτων ὡς στρατηγῶν, ὑπάτων καὶ πατρικίων δὲν ἐστερήθησαν». Ἐξαίρων δὲ τὴν τοιαύτην φιλανθρωπίαν τοῦ ἤθους καὶ τὸ γενναῖον καὶ μεγάθυμον τοῦ φρονήματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸν παραβάλλει πρὸς τὸ ἰδεῶδες Ὁμηρικῶν βασιλέων («ἐπεὶ καὶ πατὴρ ὡς ἤπιός ἐστι καθ' Ὅμηρον»).

Τέλος παρὰ πάντα τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων κατὰ τῆς πολιτείας καὶ τῶν πράξεων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁποῖα δύνανται νὰ λεχθοῦν καὶ κατὰ πάσης ἐν τῷ κόσμῳ βασιλείας, ἡ μεγάλη ἱστο-

ρία τοῦ κόσμου ἐξύμνησεν ἀνέκαθεν καὶ ἐξυμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τῆς βασιλείας ταύτης. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπὸ τοῦ συγχρόνου του Χριστιανικοῦ κόσμου ἐτιμᾶτο ὡς μέγας βασιλεὺς τῆς Οἰκουμένης. Ὁ Προκόπιος ἐκφράζων τὴν ἐπίσημον τῶν συγχρόνων γνώμην λέγει περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτι οὗτος «παραλαβὼν τὴν πολιτείαν πλημμελῶς κινουμένην, μεγέθει μὲν αὐτὴν μείζω τε καὶ πολλῷ ἐπιφανεστέραν εἰργάσατο, ἐξελάσας ἐνθένδε τοὺς ἐκ παλαιοῦ βιασαμένους αὐτὴν βαρβάρους.. πολλὰς προσεποίησεν ἤδη τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ πολιτείας ἀλλοτρίας, *πόλεις δὲ ἀναρίθμους* δεδημιούργηκεν οὐ πρότερον οὔσας· πλανωμένην δ' εὑρὼν τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν (ἕνεκεν τῶν αἱρέσεων), ἀναιρέσας τὰς πεπλανημένας ἰδέας, διεπράξατο ἐν τῷ βεβαίῳ τῆς πίστεως ἐπὶ μιᾶς ἱστάναι κρηπῖδος· πρὸς δὲ καὶ τοὺς νόμους λαβὼν τῷ τε παμπληθεῖ σκοτεινοὺς ὄντας καὶ συγκεχυμένους, ἀποκαθάρας αὐτοὺς τῆς τερθρείας.. εὐδαίμονι βίῳ τὴν πολιτείαν συνῴκισεν. Ἀλλὰ καὶ βαρβάροις πανταχόθεν ὑποκειμένην τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν στρατιωτῶν τε πλήθει ἐπέρρωσε καὶ ὀχυρωμάτων οἰκοδομίαις ἁπάσας αὐτῆς τὰς ἐσχατιὰς ἐτειχίσατο». Ἀκολούθως ὁ Προκόπιος, παραβάλλων τὸν Ἰουστινιανὸν πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ὡς ἰδεῶδες μεγάλου μονάρχου ἐξυμνηθέντα βασιλέα τῶν Περσῶν Κῦρον τὸν μέγαν, θεωρεῖ τὴν τοῦ Κύρου ἀρχὴν *παιδιάν*, παραβαλλομένην πρὸς τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἀξίαν. Τέλος ὁ Προκόπιος θεωρεῖ τὸν Ἰουστινιανὸν ὡς τὸ ἰδεῶδες βασιλέως

λέγων «ὃν δὴ καὶ φύσει βασιλέα καλῶν τις, οἶμαι, ὀρθῶς ἂν εἴποι».

Ἡ ἱστορικὴ ἀθανασία καὶ τὸ ἱστορικὸν κλέος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀλλ' ἐὰν ὁ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ἑλληνικὸς κόσμος οὕτως ἔκρινε τὰ κατὰ τὸν Ἰουστινιανόν, ὄχι μὲ ὀλιγώτερον θαυμασμὸν καὶ εὐλάβειαν ἠτένισε πρὸς τὸν ἄνδρα ὁ Εὐρωπαϊκὸς μεσαιωνικὸς κόσμος.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης νομοδιδασκάλων ἐτιμήθη ὡς δημιουργὸς τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Μεταξὺ δὲ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐθεωρεῖτο τὸ ἰδεῶδες Χριστιανοῦ βασιλέως. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας, οἱ λεγόμενοι καὶ αὐτοκράτορες τοῦ ἐν τῇ Δύσει Ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἐσεμνύνοντο καλοῦντες ἑαυτοὺς διαδόχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ κληρονόμους τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀρχῆς του. Αὐτοὶ οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας τὸν ἐθεώρουν ὡς νόμιμον διάδοχον τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἐθεώρουν ἀποκατάστασιν τῆς νομίμου ἐν Ἰταλίᾳ αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς. Εὐγλωττότατος κῆρυξ τῆς ἐπικρατούσης εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην περὶ τὰ τέλη ἀκόμη τοῦ Μεσαίωνος μεγάλης ἰδέας περὶ Ἰουστινιανοῦ ἔγεινεν ὁ πρῶτος μέγας τῆς ἀναγεννωμένης Ἰταλίας καὶ τῆς ὅλης Εὐρώπης ποιητὴς Δάντης. Αὐτὸς εἰς τὸ περίφημον ἐπικὸν ποίημα τὸ

καλούμενον Θείαν Κωμῳδίαν περιγράφων τὴν κατὰ φαντασίαν περιπλάνησίν του εἰς τὸν Ἅδην καὶ τὴν διὰ τοῦ Καθαρτηρίου εἰς τὴν Παράδεισον μετάβασιν βλέπει ἐντὸς τοῦ Παραδείσου τὸν Ἰουστινιανὸν περιβεβλημένον αἴγλην φωτὸς ἐξαισίαν θαμβοῦσαν τὴν ὅρασιν. Ἡ δὲ ἁγία μορφὴ ἀποκαλύπτεται διὰ τῶν λέξεων «Ἤμην Καῖσαρ, εἶμαι Ἰουστινιανὸς (Cesare fui, sono Gustinianos»), εἰς ἀντίθεσιν τῆς ἐφημέρου ἐν τῷ κόσμῳ ἀρχῆς του ὡς αὐτοκράτορος πρὸς τὴν ἀθανασίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς Ἰουστινιανός, καὶ αὐτὸς ὡς ἐνσάρκωσις μεγάλου αὐτοκράτορος νομοθέτου εἰκονίζει καὶ ἑρμηνεύει ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ἀθανασίας, διὰ τοῦ λόγου του πρὸς τὸν μέγαν ποιητήν, ὁλόκληρον τὴν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ ἱστορίαν τῆς Ῥώμης, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ ἐκ ταύτης διδάγματα.

Ἀλλ' ἂν ἡ Εὐρώπη καὶ ὁλόκληρος ὁ πολιτισμένος κόσμος μετὰ θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ εὐγνώμονος ἀτενίζουν πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἱστορικὴν μορφὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς συστηματικῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, τοῦ προαγαγόντος τὸ κράτος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς τρεῖς ἠπείρους, τοῦ ἡγεμόνος τοῦ ἐκπροσωποῦντος εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὴν Ῥωμαϊκὴν κοσμοκρατορίαν ὑπὸ τὴν ἰδέαν τὴν Χριστιανικήν, ἡ Ἑλλὰς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἰδιαίτερον ὀφείλουν σεβασμὸν εἰς τὴν μνήμην τοῦ βασιλέως, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ Ἑλληνικὸν Χριστιανικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνῆλθεν εἰς ἀνυ-

πέρβλητον ὕψος ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ μεγαλείου, τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ κτίσαντος ἢ ἀνοικοδομήσαντος τόσας πόλεις εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς, τοῦ καταλιπόντος ἀθάνατον μνήμην εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἱδρύσαντος τόσα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ μεγαλοφυΐας, τοῦ κτίσαντος τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας !

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Γενικὸς χαρακτὴρ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.......	5
Πολεμικὰ ἔργα....................................	22
Ἔκτασις καὶ δύναμις τοῦ κράτους τοῦ Ἰουστινιανοῦ.....	51
Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.— Ἡ νομοθεσία του ..	56
Κτίσματα καὶ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικά.................	62
Συγκοινωνία, ἐμπορία καὶ βιομηχανία....	74
Ἡ σημασία τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ............	77
Ἡ ἱστορικὴ ἀθανασία καὶ τὸ ἱστορικὸν κλέος τοῦ Ἰουστινιανοῦ...	84

ΜΗΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1905

61) 'Η Μακροβιότης ὑπὸ Γ. Δ. Λαμπρινοπούλου ἰατροῦ.
62) Συλλογαὶ Φυσικῆς 'Ιστορίας ὑπὸ Γ. Δροσίνη.
63) 'Η 'Ιταλία ὑπὸ Χ. 'Αννίνου.
64) Τὰ θηρία, κατὰ τὸ γαλλικὸν ὑπὸ τῆς Κας Δ. Ο.
65) Πειράματα Φυσικῆς ὑπὸ Β. Αἰγινήτου.
66) "Ασωτοι υἱοὶ διήγημα ἐκ τοῦ 'Αγγλικοῦ ὑπὸ 'Ιουλίας Ν. Κορύλλου.
67) 'Η "Ορασις ὑπὸ Μ. Νεοκλ. Καλαβροῦ ὀφθαλμιάτρου.
68) 'Ο Μικρὸς Κτηνοτρόφος ὑπὸ Γ. Δημητριάδου.
69) 'Η Εὐτυχία ὑπὸ Α. Π. Πολυμέρη.
70) Γεωλογία ὑπὸ Γεωργίου Π. Βουγιούκα.

1900 — 1904

1) 'Ο Οὐρανός.—2) 'Η 'Εκκλησία μας.—3) 'Η Γῆ τοῦ συρός.—4) 'Ο "Ανθρωπος καὶ τὸ σῶμά του.—5) Τὰ 'Ωφελιμώτερα πτηνά.—6) 'Ο Στρατιώτης.—7) 'Ο 'Υλικὸς κόσμος.—8) Τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου.—9) 'Ο Μικρὸς Πλούταρχος, Α'.—10) 'Η Εὐρώπη.—11) 'Ο Κὺρ Σίμος.—12) 'Η 'Ακρόπολις τῶν 'Αθηνῶν.—13) Αἱ Μέλισσαι.—14) 'Η Αἴγυπτος.—15) "Ηλιος Ζωὴ καὶ κίνησις.—16) Τὰ 'Ελληνικὰ γράμματα.—17) Νοσήματα καὶ Μικρόβια.—18. 'Ο Γεωργός.—19) 'Ο Κολόμβος.—20) 'Ο μικρὸς Πλούταρχος, Β'.—21) 'Ο Χαρακτήρ.—22) 'Η Βασίλισσα Βικτωρία.—23) 'Οδηγὸς τῆς Οἰκοδεσποίνης.—24) 'Ο 'Εθνικὸς Πλοῦτος, Α'.—25) Μάρτυρες τῆς 'Επιστήμης.—26) 'Η Ρωσία.—27) 'Ο 'Εθνικὸς Πλοῦτος, Β'.—28) 'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος.—29) Τὸ Δένδρον.—30) 'Ιστορία ἑνὸς πλουσίου.—31) Πρῶται βοήθειαι.—32) 'Ο Μικρὸς Πλούταρχος, Γ'.—33) 'Ανέκδοτα ζῴων.—34) Τὰ ἄνθη.—35) Βενιαμὶν Φραγκλῖνος.—36) 'Ο Βίος τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ.—37) Αἱ "Ορνιθες.—38) Αἱ Γειτόνισσαι.—39) Τὸ Γάλα.—40) Οἱ 'Αργοναῦται.—41) 'Ο Καθαρὸς ἀήρ.—42) Οἱ Τρεῖς Μεγάλοι 'Ιεράρχαι.—43) Οἱ Μετανάσται.—44) 'Ο Οἶνος.—45) Τὸ Κράτος τοῦ Πλούτου.—46) Οὐασιγκτών.—47) 'Ο Μεταξοσκώληξ.—48) 'Ανακαλύψεις τοῦ 19ου αἰῶνος.—49) Τὸ Βρέφος.—50) Φρειδερῖκος ὁ Μέγας.—51) 'Αποταμίευσις.—52) 'Ο καπνός.—53) Σουηδία.—54) Τὸ Ψάρευμα.—55) 'Ιστορία τῆς Μετάξης.—56) 'Ο Αὐτοκράτωρ 'Ηράκλειος.—57) 'Ιστορία τῆς 'Εκκλησίας.—58) Τὰ Μεταλλεῖα.—59) 'Εκ τῶν 'Ηθικῶν τοῦ Πλουτάρχου.—60) 'Ημερολόγιον 'Ερημίτου.

Νόμος ,ΒΨΠΑ' τοῦ 'Ελλην. Κράτους.—'Απαλλάσσονται ταχυδρομικῶν τελῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἐκδιδόμενα καὶ ἐντὸς τοῦ κράτους ἀποστελλόμενα ταχυδρομικῶς βιβλία αὐτοῦ.

Νόμος 303 τῆς Κρητικῆς Πολιτείας.—'Επιτρέπεται ἡ ταχυδρομικῶς ἀτελὴς εἰσαγωγὴ καὶ κυκλοφορία ἐν Κρήτῃ τῶν βιβλίων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ ἐν 'Αθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων.

ΛΕΠΤΑ 40

ΓΡΑΦΕΙΑ: 'Οδὸς 'Ακαδημίας, ἀριθμὸς 42.